

Evaluering af byfornyelses- forsøgsprojekter i butiksgader og bymidter under pres

Midtvejsevalueringsnotat

Midtvejsevaluering

Evaluering af byfornyelses-
forsøgsprojekter i
butiksgader og
bymidter under pres

Marts 2017

ISBN 978-87-90661-64-9

Eget forsidefoto fra
bymidten i Vojens, 2015

Rapporten er udarbejdet af
Oxford Research,
Seismonaut (tidl. Manto) og
Boris Broman Jensen.

Indhold

1.	Forord	1
2.	Indledning	3
2.1	Formålet med evalueringen	3
2.2	Om midtvejsevalueringen	5
2.2.1	Metoder i midtvejsevalueringen	5
2.2.2	Læsevejledning	5
3.	Resultater af midtvejsevalueringen	7
3.1	Projekternes status og fremdrift	7
3.2	Centrale lærings- og opmærksomhedspunkter	9
	Midtvejsevalueringer af byfornyelsesforsøgsprojekterne	15
4.	Haslev	16
4.1	Beskrivelse af projektet i Haslev	16
4.1.1	Forandringsteori for forsøgsprojektet	18
4.2	Status for projektet	19
4.3	Resultater	20
4.4	Projektets fortsatte fremdrift og fokus	21
4.5	Centrale indsigter og læring af projektet frem til nu	22
4.6	Metode og datagrundlag	23
4.6.1	De gennemførte interview i Haslev	23
4.6.2	Skriftligt materiale	23
5.	Vordingborg	24
5.1	Beskrivelse af projektet i Vordingborg	24
5.1.1	Forandringsteori for forsøgsprojektet	26
5.2	Status for projektet	27
5.3	Resultater	27
5.4	Projektets fortsatte fremdrift og fokus	29
5.5	Centrale indsigter og læring af projektet frem til nu	30
5.6	Metode og datagrundlag	30
5.6.1	De gennemførte interview i Vordingborg	30
5.6.2	Skriftligt materiale	31
6.	Mørke	32
6.1	Beskrivelse af projektet i Mørke	32
6.1.1	Forandringsteori for forsøgsprojektet	34
6.2	Status for projektet	36
6.3	Resultater	37
6.4	Projektets fortsatte fremdrift og fokus	38

6.5	Centrale indsigter og læring af projektet frem til nu	38
6.6	Metode og datagrundlag	40
6.6.1	De gennemførte interview i Mørke	40
6.6.2	Skriftligt materiale	40
7.	Langå	41
7.1	Beskrivelse af projektet i Langå	41
7.1.1	Forandringsteori for forsøgsprojektet	43
7.2	Status for projektet	44
7.3	Resultater	45
7.4	Projektets fremdrift og fokus	46
7.5	Centrale indsigter og læring af projektet frem til nu	47
7.6	Metode og datagrundlag	47
7.6.1	De gennemførte interview i Langå	47
7.6.2	Skriftligt materiale	47

1. Forord

For at skabe liv og nye muligheder i bymidter, handelsgader og mindre byer generelt afsatte Trafik-, Bygge- og Boligstyrelsen¹ i 2014 byfornyelsesmidler til en ny forsøgspulje med temaet 'Butiksgader og bymidter under pres'. Det overordnede formål med puljen er at igangsætte projekter, der kan bidrage til, at byfornyelseslovens muligheder tilpasses de aktuelle udfordringer, som landets by- og boligområder står over for. Med puljen støttes konkrete forsøg med at sætte gang i nytænkende byfornyelsesforsøgsprojekter i de mindre byer bl.a. gennem nytænkning af problemramte handelsgader og omdannelse af tomme butikslokaler. Fem projekter i byerne Mørke, Rudkøbing, Haslev, Langå og Vordingborg fik tilsagn om støtte, og det er de projekter, som nærværende følgeevaluering har fokus på i perioden 2015 til 2018.

I december 2015 og januar 2016 gennemførte Oxford Research, Seismonaut og Boris Broman Jensen (evaluator) for ministeriet en baselinemåling som led i følgeevalueringen af byfornyelsesforsøgsprojekter i butiksgader og bymidter under pres. Baselinemålingen blev afleveret i et baselinenotat i februar 2016. Baselinenotatet var den første del af følgeevalueringen, som skal vurdere resultater og effekter af byfornyelsesforsøgsprojekterne i Vordingborg, Haslev, Mørke, Rudkøbing og Langå. I baselinenotatet blev udgangspunktet i de fem byer, inden projekterne gik i gang (eller i starten af projekterne), beskrevet. Dette udgangspunkt anvendes til at vurdere, hvorvidt der undervejs i evalueringsperioden frem til 2018 sker ændringer i de fem projekters bymidter og handelsgader, både som følge af støtten fra forsøgspuljen og som følge af den øvrige områdefornyelse, som foregår i de fem bymidter og handelsgader.

I nærværende midtvejsnotat, der er den anden af tre afleveringer i følgeevalueringen, præsenteres resultaterne af midtvejsevalueringen, som er foretaget i perioden november 2016 til februar 2017 (formålet med evalueringen generelt og midtvejsevalueringen specifikt uddybes i kapitel 2). Midtvejsnotatet er skrevet med henblik på, at notatet skal kunne læses selvstændigt. Der vil derfor forekomme gentagelser fra baselinenotatet i midtvejsnotatet, hvor evaluator har vurderet det hensigtsmæssigt, fx i forhold til at forstå det enkelte forsøgsprojekts status og fremdrift i en kontekst uden først at have læst baselinenotatet.

I baselinenotatet er der redegjort for en række foreløbige pointer og opmærksomhedspunkter, som det på daværende tidspunkt var tænkt, at evaluator ville følge op på i forbindelse med midtvejsevalueringen. Opmærksomhedspunkterne blev identificeret meget tidligt i processen, hvor flere af projekterne ikke var kommet rigtigt i gang endnu. Efterhånden som projekterne for alvor er kommet i gang og har udviklet sig, har flere af punkterne vist sig i praksis ikke at være så afgørende i forhold til projekternes fremdrift og resultatskabelse som først antaget. Samtidig er der en række andre udfordringer og læringer, som har været væsentligere at fokusere på. I forbindelse med et møde mellem evaluator og ministeriet i efteråret 2016 blev det derfor besluttet, at midtvejs-evalueringen skulle fokusere på, hvad der oprindeligt var oplægget fra evaluator. Dvs.:

- Hvilken læring er der indtil videre fra byfornyelsesforsøgsprojekterne?
- Hvordan kommer byfornyelsesforsøgsprojekterne i mål?
- Er der behov for justeringer i indsatserne?

¹ Tidl. Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter

- Er der praksis og erfaringer, der kan deles på tværs af byfornyelsesforsøgsprojekterne?

På mødet blev det desuden besluttet at afholde et internt midtvejsseminar i Rudkøbing 21. november 2016 med deltagelse af projektlederne fra de fem byer, en repræsentant fra ministeriet og evaluatorteamet som kickstart for midtvejsevalueringen. Midtvejsseminaret skulle dels give rum for at dele praksis og erfaringer, dels give evaluator indblik i forsøgsprojekterne omtrent midtvejs i processen, dels bidrage til at sætte rammen for midtvejsevalueringen i forhold til, hvor projekterne var i processen, og hvad der var opnået af resultater. Af de forskellige ovennævnte årsager er der derfor 'foreløbige pointer og opmærksomhedspunkter' fra baselinemålingen, som ikke er blevet behandlet i midtvejsevalueringen.

God læselyst!

Evaluatorteamet fra Oxford Research, Seismonaut og Boris Broman Jensen, marts 2017

2. Indledning

De udfordringer, som mange byer i provinsen står over for, er dels affolkning og manglende tiltrækning af erhvervsliv, dels at have mistet deres funktion som stærke detailhandelscentre. Mange steder er detailhandlen trukket ud af bymidten – enten til andre større byer eller til nye indkøbscentre i udkanten af byerne. Internet-handel udgør parallelt hermed en stigende trussel mod de traditionelle detailbutikker. Byerne skal derfor finde nye måder at være centre og mødesteder på.

Det er svært at stoppe den økonomiske udvikling og igangværende urbanisering, men ikke desto mindre er det særdeles vigtigt at have øje for, hvordan man kan gøre disse bycentre attraktive igen, og hvordan man finder nye værktøjer til at skabe liv, nye funktioner og mødesteder i disse byer.

Transport-, Bygnings- og Boligministeriet² udbød i 2014 en forsøgspulje under byfornyelsen med temaet 'Butiksgader og bymidter under pres'. Det overordnede formål med puljen var at igangsætte projekter, der kan inspirere til en videreudvikling af byfornyelsesindsatsen i forhold til de aktuelle udfordringer, som mange små og mellemstore byer står over for.

Fem projekter i byerne Mørke, Rudkøbing, Haslev, Langå og Vordingborg fik efterfølgende tilsagn om støtte, og disse projekter skal udvikle og afprøve nye metoder eller redskaber til byfornyelsen med konkrete bud på, hvordan en indsats kan understøtte en positiv udvikling i problemramte bymidter og butiksgader. De igangsatte tiltag skal konkret tilføre nye funktioner og nyt liv til bymidterne og dermed bidrage til positiv byudvikling.

2.1 FORMÅLET MED EVALUERINGEN

Ministeriet igangsatte i efteråret 2015 en følgeevaluering af de fem projekter, der har til formål dels at vurdere om formålet med puljen opnås, dels i hvilken udstrækning de enkelte forsøgsprojekter opfylder egne målsætninger, og hvorfor og hvordan noget lykkes – og andet ikke gør. Herudover skal evalueringen indeholde anbefalinger til kommunernes fremtidige områdebaserede indsats og til videreudviklingen af byfornyelsesindsatsen. En vigtig del af evalueringen er desuden at skabe læring og videndeling på tværs af de fem projekter.

Evalueringen skal først og fremmest vurdere og dokumentere, i hvilken grad puljen såvel som de enkelte projekter opfylder deres formål og målkriterier og skaber de forventede resultater og effekter. Evalueringens helt overordnede arbejdsopgaver vil således være følgende:

Hvordan og i hvilken grad bidrager de igangsatte projekter, herunder disse projekters forskellige metoder og virkemidler, til at skabe en mere positiv og bæredygtig udvikling i danske bymidter under pres?

² Det daværende Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter

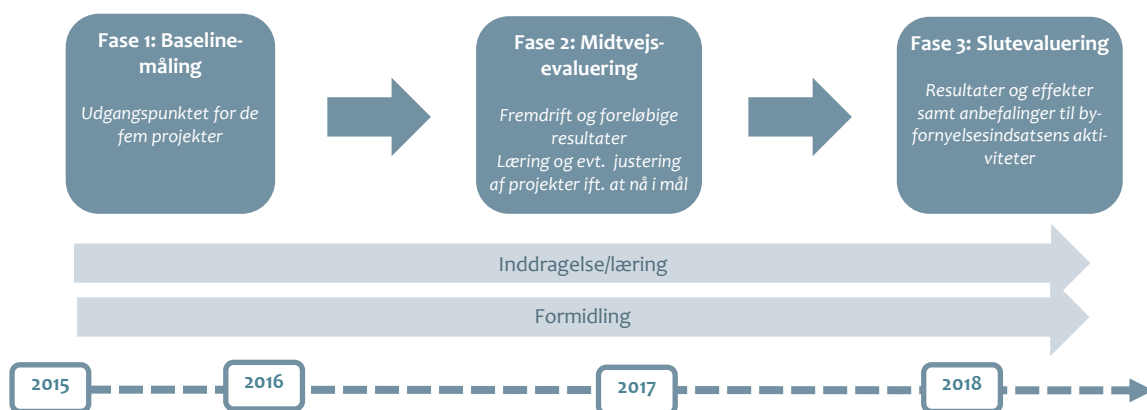
Udfordringen her er naturligvis, at 'en mere positiv og bæredygtig udvikling' er et bredt begreb, der i realiteten kan dække over mange forskellige udviklinger. Evalueringens mere specifikke arbejds spørgsmål er derfor at vurdere, hvordan og i hvilken grad projekterne bidrager til at:

- *Der etableres nye funktioner og skabes nye typer af aktiviteter i bymidterne*
- *Der kommer færre funktionstomme bygninger og ubenyttede arealer*
- *Bymidternes byrum og forbindelser opleves som værende attraktive og af høj kvalitet af brugerne såvel som af fagfolk*
- *Det eksisterende handelsliv bevares og styrkes (såfremt der er et sådant)*
- *Bymidterne opbygger en klarere identitet og profil, der bygger på byernes stedlige såvel som sociale og kulturelle kvaliteter og ressourcer*
- *Der generelt kommer mere byliv - altså at bymidterne besøges og bruges mere aktivt af flere*
- *Lokale ressourcer i form af borgere, frivillige, foreninger og erhvervsliv aktiveres og engageres i udviklingen – også på den lange bane, så bæredygtigheden sikres*

For det enkelte projekt er der flere forhold, delmål og effekter og herved også flere arbejds spørgsmål, der vil blive vurderet og dokumenteret. Men de overordnede arbejds spørgsmål vil blive anvendt som rettesnor for evalueringen, således at det sikres, at evalueringen får et klart fokus på puljens såvel som projekternes resultat- og effektskabelse. Forud for baselinemålingen blev der for hver af forsøgsprojekterne i de fem byer udviklet en forandringsteori i tæt samarbejde mellem projektlederne for de enkelte forsøgsprojekter og evalueringsteamet (*forandringsteoriene præsenteres i kapitel 4-7*), der redegør for de enkelte forsøgsprojekters indsatser dvs. ressourcer og primære aktiviteter samt forventede resultater og effekter. Netop forandringsteoriene er et centralt omdrejningspunkt for evalueringen af de enkelte forsøgsprojekter.

Konkret indeholder evalueringen tre nedslag i form af en baselinetilgang, der indeholder en før-måling af udgangspunktet for de fem byprojekter, en midtvejsevaluering, der har særligt fokus på projekternes fremdrift, processer og netværksskabelse samt en efter-måling, når projekterne nærmer sig deres afslutning. Nedslagene giver mulighed for at vurdere både projekternes resultat- og effektskabelse og for at sætte resultaterne i spil undervejs og derved kvalificere projekterne med evalueringen.

Figuren nedenfor illustrerer evalueringens tre faser og deres fokus:

2.2 OM MIDTVEJSEVALUERINGEN

Nærværende midtvejsevalueringens notat udgør anden del af den følgeevaluering, som skal vurdere resultater og effekter af byfornyelsesforsøgsprojekterne i Haslev, Vordingborg, Mørke, Langå og Rudkøbing.

Notatet gennemgår resultaterne af midtvejsevalueringen af fire ud af de fem byfornyelsesforsøgsprojekter³, som er foretaget i perioden november 2016 til februar 2017. Notatet har fokus på byfornyelsesforsøgsprojekternes **status og fremdrift** omtrent midtvejs i byfornyelsesforsøgsprojekternes forløb, **foreløbige resultater** samt centrale **lærings- og opmærksomhedspunkter**. Midtvejsevalueringen har både et deskriptivt og analytisk sigte. Der redegøres deskriptivt for status, fremdrift og foreløbige resultater i de enkelte projekter, mens midtvejsevalueringen også præsenterer evaluators analyse af, hvorvidt projekterne ser ud til at komme i mål samt lærings- og opmærksomhedspunkter i forhold til de enkelte projekter og på tværs af projekter.

Med midtvejsevalueringens notat er det desuden målet på en ensartet måde at beskrive indhold, indsats og aktiviteter samt forventede resultater og effekter⁴ for forsøgsprojekterne i hhv. Haslev, Vordingborg, Mørke og Langå bl.a. ved hjælp af en forandringsteori for hver af byfornyelsesforsøgsprojekterne, der visualiserer sammenhængen mellem indsats (ressourcer og aktiviteter) og forventede resultater og effekter af det enkelte projekt. Desuden præsenteres - efter samme struktur - sammenhængen med områdefornyelsen i de fire byer, projekternes status og fremdrift, foreløbige resultater, forsøgsprojekternes fortsatte fremdrift og fokus samt centrale indsigter og læring af projekterne frem til nu.

2.2.1 Metoder i midtvejsevalueringen

Midtvejsevalueringen er udarbejdet på baggrund af følgende dataindsamlingsmetoder:

- Vi gennemførte en række **personlige eller telefoninterview med hovedaktører i byen**, fx formanden for handelsstandsforeningen, udvalgte erhvervsdrivende, erhvervsrådsmedlemmer, lokalpolitikere, foreningsformænd, ildsjæle mv.
- Vi gennemførte **desk research** af relevante projektdokumenter og andet baggrundsmateriale om hhv. Haslev, Vordingborg, Mørke og Langå.
- Vi indsamlede **yderligere kvantitative data** efter behov, herunder relevante registerdata som eksempelvis indbyggertal og til- og fraflyttere til byen.

2.2.2 Læsevejledning

Midtvejsevalueringens notat er bygget op på følgende måde:

³ Efter aftale med Langeland Kommune og Transport-, Bygnings- og Boligministeriet gennemføres en selvstændig midtvejsevaluering af forsøgsprojektet i Rudkøbing først medio 2017, da Rudkøbing ikke er nået tilstrækkelig langt til, at det giver mening at gennemføre en midtvejsevaluering ultimo 2016/primio 2017.

⁴ Resultater og effekter er de begreber, som primært anvendes i evalueringen, om end der i de enkelte projekter ofte tales om succeskriterier og mål

Kapitel 1: Indledning med beskrivelse af baggrunden for forsøgsprojekterne og formålet med evalueringen

Kapitel 2: En sammenfatning af tværgående pointer, som midtvejsevalueringen giver anledning til, vedr. projekternes status og fremdrift samt centrale lærings- og opmærksomhedspunkter.

Kapitel 3-6: Midtvejsevalueringer af byfornyelsesforsøgsprojekterne i Haslev, Vordingborg, Mørke og Langå.

3. Resultater af midtvejsevalueringen

I dette kapitel vil vi først i afsnit 2.1 redegøre for evaluators overordnede vurdering af projekternes status og fremdrift. I afsnit 2.2 præsenteres en række foreløbige læring- og opmærksomhedspunkter fra selve dataindsamlingen.

3.1 PROJEKTERNES STATUS OG FREMDRIFT

Det er evaluators overordnede vurdering, at byfornyelsesforsøgsprojekterne i Haslev, Vordingborg og Langå skrider planmæssigt fremad og når at komme i mål inden for tidsfristerne. I Mørke er projektet 3-6 måneder forsinket i forhold til den oprindelige tidsplan, men grundet markante fremskridt de seneste 3-6 måneder er det vurderingen, at de kan når at komme i mål. Hvad angår byfornyelsesforsøgsprojektet i Rudkøbing - der har en senere frist end de øvrige projekter - er de ikke nået tilstrækkelig langt til, at det har givet mening at gennemføre en midtvejsevaluering ultimo 2016/primio 2017. Det gøres i stedet medio 2017.

Som det ses i BOKS 2.1, så afsluttes projekterne på forskellige tidspunkter, og projekterne er da også opstartet på forskellige tidspunkter. I Langå startede projektet fx op medio 2015, mens de i Rudkøbing først for alvor er kommet i gang i løbet af 2016. Projekterne 'følges således ikke ad'. Det desuden vigtigt at pointere, at det geografiske fokus i forsøgsprojekterne ikke er ens – om end de alle er koblet til en områdefornyelsesindsats, der dækker et større område end bymidten/handelsgaden. I Mørke og Langå er indsatserne i byfornyelsesforsøgsprojekterne fokuseret i hoved-/butiksgaden, mens indsatserne i Haslev og Vordingborg også har fokus på passager og forbindelser. Særligt projektet i Rudkøbing omfatter et noget større område end selve butiksgaden.

I følgende afsnit redegøres kort for status og fremdrift i de enkelte byfornyelsesforsøgsprojekterne i hhv. Haslev, Vordingborg, Mørke og Langå.

Haslev Passager

'Haslev Passager' skal skabe bedre synlighed og aktivering af to eksisterende passager i bymidten (*læs mere i kapitel 3*).

Overordnet forløber byfornyelsesforsøgsprojektet som planlagt. Dette til trods for, at projektlederen faktisk valgte at starte forfra grundet et behov for yderligere inddragelse af borgere, virksomheder og grundejere til videreudvikling

BOKS 2.1: Hvornår afsluttes forsøgsprojekterne?

- 'Haslev Passager' skal efter planen afsluttes med udgangen af 2017.
- 'De Røde Løbere – Plads til at mødes' i Vordingborg skal efter planen afsluttes med udgangen 2018.
- 'Genbyg Hovedgaden i Mørke' skal efter planen afsluttes medio 2017.
- 'Vores Bredgade' i Langå skal efter planen afsluttes med udgangen af 2018.
- 'Rudkøbing Bymidte – købstaden version 2.0', hvor der er tre delprojekter - Det Nye Bystræde, Aktion Tomme Butikker og Stiforbindelser mellem by og havn - skal efter planen være færdige med udgangen af 2019.

af projektidéen og for at opbygge lokalt ejerskab til projektet. I forhold til baselinemålingen betyder det, at der er foretaget justeringer af disponeringerne i projektområdet omend målet er stadig det samme – at påvirke hvordan handlende bevæger sig gennem byen. Et andet element, som forsinkede projektet, var usikkerheden omkring parkeringsbehovet. Et spørgsmål som nu er afklaret ved en parkeringsanalyse, der viste, at der var overkapacitet af parkeringspladser. Entreprisen for realisering af projektet har været i udbud, rådgiverne er blevet valgt og ifølge tidsplanen kan realiseringsarbejdet påbegyndes og afsluttes i perioden maj til august 2017.

Det er på den baggrund vurderingen, at projektet når i mål i løbet af 2017 og inden d. 2. januar 2018.

De Røde Løbere – Plads til at mødes i Vordingborg

Med 'De Røde Løbere – Plads til at mødes' i Vordingborg ønsker man at sætte fornyet fokus på, hvad en bymidte er, og hvilken rolle den kan spille for den kollektive bevidsthed om byen og dens omegn. Projektet tager udgangspunkt i Algade, hvor målet at skabe en dynamisk bymidte, som i høj grad er båret og styret af aktørerne selv (*læs mere i kapitel 4*).

Overordnet set forløber projektet som planlagt, hvor der har været fokus på hhv. synliggørelse, involvering og ideudvikling med byens partnere. Disse fokuspunkter skal bl.a. ses i lyset af, at en udfordring i Vordingborg er, at byens mangfoldige udbud af kulturoplevelser, fritidsmuligheder mv. ikke er synlige og mærkes, når man bevæger sig gennem byen. Som del af projektet, er der sammen med de involverede parter, udarbejdet et by-rumskoncept for et nyt 'Borgertorv' på Algade, som nu er tegnet og sendt i udbud og forventes realiseret i 2018. Dertil kommer, at der er udviklet en ny model for byledelse med fokus på involvering af byens parter/interesser, samtidig med at der er arbejdet strategisk med tomme huse via etablering af bykontor med cafe-funktion samt rum for forenings- og projektbaseret aktivitet, hvilket har bidraget positivt til projektets synlighed. Et af de områder, hvor projektet har skabt mærkbare resultater indtil videre, er gennem den høje grad af ungeinvolvering, som har medført en række resultater og forslag med afsæt i de unges ønsker og idéer. Generelt er bymidten i projektperioden blevet aktiveret mere, og mentalt er der også kommet mere opmærksomhed omkring, hvad bymidten skal kunne, bl.a. fordi projektet har været med til at skabe en ny samtale om byens udvikling. Fremadrettet er et vigtigt opmærksomhedspunkt i forhold til den nye form for byledelse, hvor permanent og fast organisationen skal være, og hvordan man skaber rum for de forskelligartede aktørers arbejdsmåder. Derudover går projektet i den kommende tid i dialog med borgere, lodsejere og erhverv i forhold til at få 'De Røde Løbere' endelig på plads.

Det er på den baggrund vurderingen, at projektet når i mål inden udgangen af 2018.

Genbyg Hovedgaden i Mørke

Målet med 'Genbyg Hovedgaden i Mørke' er at undersøge, hvordan man kan genbruge byggematerialer fra nedrivninger af tomme og udtjente bygninger langs hovedgaden i Mørke eller andre steder i lokalområdet til forbedring af ejendomme i Mørke, primært langs hovedgaden (*læs mere i kapitel 5*).

Overordnet er byfornyelsesforsøgsprojektet godt på vej, om end de er blevet 3-6 måneder forsinket i forhold til den oprindelige tidsplan. Forsinkelsen skyldes særligt tre forhold. 1) Efter en svær proces er det lykket at fusionere områdefornyelsesprojektets plan om et kultur- og aktivitetshus med forsøgsprojektets plan om et

vækst- og aktivitetshus i et kommende Byens Hus i hovedgaden i Mørke, hvor dele af huset bygges med genanvendte byggematerialer. 2) Det tog lang tid før det endelig lykkedes Syddjurs Kommune at købe en nedslidt ejendom i hovedgaden (Ebeltoftvej 7 i Mørke) til nedrivning, og hvor grund og materialer fra ejendomme skal anvendes til Byens Hus. 3) Der har været uenigheder mellem lokale aktører, Syddjurs Kommune og rådgiver omkring, hvad der skulle være på plads før nedrivningen af ejendommen på Ebeltoftvej 7 kunne foretages. Disse udfordringer til trods, og som nu er overvundet, har der i løbet af de sidste 3-6 været stor fremdrift. Ejendommen på Ebeltoftvej 7 er nu nedrevet, byggematerialerne, som skal genanvendes er udvalgt, og der ligger en konkret plan for Byens Hus. Ambitionen er derfor fortsat, at Byens Hus står færdigt medio 2017, som Syddjurs Kommune kan overdrage til en nydannet almennyttig forening, der skal stå for driften af Byens Hus.

Det er på den baggrund vurderingen, at projektet når i mål i løbet af 2017, men at der skal arbejdes målrettet for, at 'Byens Hus' står færdigt d. 3. juli 2017, som er fristen ifølge byfornyelsesprogrammet.

Vores Bredgade i Langå

Det overordnede formål med forsøgsprojektet 'Vores Bredgade' i Langå er at omdanne hovedgaden Bredgade ved at anvise og afprøve muligheder for at skabe liv og nye anvendelser i form af midlertidige eller permanente tiltag i samarbejde med lokale borgere, erhverv, organisationer og eksterne idéskabere (*læs mere i kapitel 6*).

Siden primo 2016, hvor baselinemålingen blev foretaget, har der samlet været en positiv fremdrift. I løbet af 2016 blev den midlertidige aktivitet 'Grøn Bredgade' gennemført, der satte fokus på at gøre Bredgade mere grøn og på fartdæmpning ved at placere blomsterkummer på Bredgade. Endvidere er det nye torv i Langå blevet indviet, som imidlertid er en del af områdefornyelsen og ikke forsøgsprojektet. En vigtig pointe er, at Langås borgere generelt ikke skelner mellem forsøgsprojektet i Bredgade og den generelle områdefornyelse i byen, og derfor betragtes de forskellige tiltag og fysiske forandringer i bybilledet som sammenhængende. Foruden indvielsen af torvet har den sidste delfinansiering på 2,5 mio. kr. bevilget af Randers Kommune til færdiggørelse af en bro over jernbanen ligeledes skabt fornyet gejst omkring projektet.

Den mest markante ændring i organiseringen har været udskiftningen af den oprindelige projektleder Mia Nør-lund Jensen, som valgte at stoppe, og sidenhen er blevet erstattet af Line Heydorn Thorsager. Projektlederskiftet har betydet, at projektet har ligget stille i en periode, men at det efterhånden er ved at være oppe i 'gear' igen. Udfordringen for projektet er stadig, at visse borgere har en armslængde til projektet og opfatter det som 'kommunens projekt' og ikke deres eget. Det er derfor fortsat et vigtigt element i forsøgsprojektet, at det opleves som en proces, som løbende ændrer borgernes mentale indstilling til Bredgade. Der er desuden fortsat en udfordring omkring at få skabt et fælles sprog og mål blandt byens borgere, handelslivet og kommunen. Det er dog samtidig evaluators oplevelse, at der er optimisme og positiv stemning omkring projektet blandt interesserterne, og at de forventer, at det kan leve videre uden kommunens deltagelse.

Det er på den baggrund vurderingen, at projektet når i mål inden udgangen af 2018.

3.2 CENTRALE LÆRINGS- OG OPMÆRKSOMHEDSPUNKTER

I nærværende afsnit præsenteres de centrale lærings- og opmærksomhedspunkter, som er indfanget omtrent midtvejs i byfornyelsesforsøgsprojekternes forløb. Afsnittet bygger dels på et seminar afholdt i Rudkøbing d. 21. november 2016 med deltagelse af evalueringsteamet, projektlederne fra fire ud af fem byer og ministeriet,

der bl.a. havde projekternes status, fremdrift, resultater og læring på dagsordenen, dels på lærings- og opmærksomhedspunkter i forhold til de enkelte projekter indfanget via interview, der er vigtige for de enkelte projekter, men som samtidig er relevante for andre.

Erfaringerne fra byfornyelsesforsøgsprojekterne indtil nu viser overordnet set, at de tre parametre '**orgware**', '**software**' og '**hardware**' har betydning for projekternes succes og dermed udviklingen af bymidterne på såvel den korte som lidt længere bane.

'**Orgware**' refererer til organiseringen af projektet og rollefordelingen mellem de lokale interessenter (kommune, borgere og handelsliv). Erfaringen er, at projektets '**orgware**' bør klarlægges så tidligt som muligt og derefter kommunikeret tydeligt ud. I løbet af projektet kan der være behov for at justere på organiseringen i takt med, at projektet udvikler sig, og der sker en udskiftning af de involverede interessenter. Med '**software**' menes kulturen omkring projektet, dvs. interessen, opbakningen og forankringen af projektet lokalt og hos direktion og politikere i kommunen. Uden '**software**' er det vanskeligt at opnå fremdrift og ikke mindst ejerskab, der er særligt vigtig på den lange bane. '**Hardware**' handler om de fysiske ændringer og arkitekturen. Også her er det vigtigt, at der er fokus på både den korte og den lidt længere bane. Fysiske ændringer i bybilleder giver oplevelsen af, at projektet har ændret på noget. Disse skal selvfølgelig være langsigtede og gennemtænkte, hvilket typisk tager tid, men sker der ingen fysiske ændringer i bybilledet på den korte bane, kan det opleves som manglende fremdrift.

I det følgende redegøres for lærings- og opmærksomhedspunkter, der på forskellig vis udbygger og supplerer ovenstående pointer.

Tilskud til byfornyelse skaber opmærksomhed og momentum, men også forventninger

Tilskud til byfornyelse skaber opmærksomhed, momentum og tro på, at der kan sættes en positiv udvikling i gang, som adresserer de udfordringer og potentialer, der er fokus på i det konkrete projekt. Tilskud til byfornyelse skaber dog også forventninger om, at projektmidlerne bringer noget nyt med sig og gerne relativt hurtigt.

I byfornyelsesforsøgsprojekterne er det særligt på lokalt niveau – de berørte borgere, virksomheder og grundejere – der opbygger forventninger, der kan blive til frustration, hvis de ikke oplever tilstrækkelig fremdrift. Det er selvsagt vigtigt, at tilskudsmidlerne skaber varige resultater og effekter, hvilket forudsætter et langsigtet fokus i projekterne, men det er samtidig vigtigt, at der igangsættes delprojekter – de lavt hængende frugter – som giver synlige (fysiske) resultater relativt tidligt i processen og dermed giver oplevelsen af fremdrift.

I flere af projekterne bl.a. i Langå og Vordingborg har lokale vist frustration over det, de i perioder har oplevet som manglende fremdrift, som typisk hænger sammen med, at der har været begrænset med synlige (fysiske) ændringer. Det betyder dog ikke, at der ikke har været fremdrift på andre planer, men at synlige ændringer giver fornemmelsen for fremdrift og har skabt engagement.

'Bottom up' og 'top down' er et 'både/og' og ikke et 'enten/eller'

Erfaringerne fra alle byfornyelsesforsøgsprojekterne viser, at det er vigtigt at få interessenterne – og ikke mindst borgere, lokale virksomheder og grundejere – involveret fra starten. Både i forhold til at sikre forankring og ejerskab til projektet, men også i forhold til at få gode ideer og kvalificerede inputs fra dem, der kender og bruger byen. Det kan også 'skabe ringe i vandet', ved at interessenter igangsætter nye tiltag på eget initiativ under påvirkning af en byfornyelsesindsats. Det er på den anden side også vigtigt, at der er fuld opbakning fra kommunens top – byråd og direktion – så projektledelsen har det rette mandat og i øvrigt kan trække på (medarbejder)ressourcer i kommunen, når der er brug for ekspertise på områder, som projektledelsen ikke besidder.

I alle byerne er der blevet arbejdet med inddragelse af lokale, som har vist sig afgørende for opbakningen til projekterne og projekternes legitimitet. For fremdriften i projektet i eksempelvis Mørke har det også vist sig helt afgørende, at der er opbakning til projektet fra direktion og byråd. Dels har projektlederen haft brug for faglig ekspertise fra kollegaer til at løse konkrete opgaver, hvilket har krævet opbakning oppefra, dels har det været vigtigt at skabe opbakning til projektet fra byrådet, således at kommunen også er involveret, når projektet afsluttes, for at sikre bæredygtige resultater og effekter.

Fælles overordnede mål klarlagt i fællesskab giver ejerskab og et referencepunkt at styre efter

Det er vigtigt, så tidligt som muligt, at klarlægge visionen og overordnede mål for projektet i fællesskab, så der dannes forståelse for og ejerskab til disse. De overordnede mål kan på den baggrund bruges som styreredskab for projektlederen og referencepunkt i drøftelser med interessenterne om, hvilke aktiviteter, der kan og bør igangsættes. Det er fx vigtigt i situationer, hvor projektledelsen skal navigere i forhold til forskellige aktørers/gruppers interesser.

I flere af projekterne bl.a. i Haslev og Langå er der gode erfaringer med at åbne et projektkontor i bymidten/handelsgaden, hvor projektlederen opholder sig i nogle fastlagte tidsrum om ugen. Her kan interesserede borgere komme forbi samt stille spørgsmål og komme med inputs til projektet. Indledende (og løbende) dialogmøder om projektet er ligeledes centralt for et sikre ejerskab, få input og få folk til at 'løfte opgaver', så det ikke kun bliver kommunen og enkelte ildsjæle, der skal drive processen.

Marker projektets succeser og skab en oplevelse af, at projektet er i fremdrift

Både i starten og løbende er det vigtigt at tydeliggøre og markere byfornyelsesforsøgsprojektets formål og resultater over for interessenterne, fordi det skaber optimisme og dermed engagement og opbakning til projektet.

Et kickstart-/introevent med stort fremmøde, der markerer projektets start, kan medvirke til at rette fokus på, at 'her sker noget nyt og særligt for byen'. Senere hen bør der afholdes events, når der er synlige resultater at fremvise. For de mest engagerede, bør der desuden afholdes løbende info- og dialogmøder, hvor de kan mødes og byde ind med nye idéer og perspektiver. Det er vigtigt, at møderne giver en oplevelse af fremdrift, og at der besluttet noget, så de fremmødte ikke sidder tilbage med en oplevelse af stilstand og bureaukrati, da det kan skabe distance og dermed tabt engagement. Møderne kan også være mere praktisk orienterede, der skaber oplevelse af involvering, og at 'nu sker der noget' ved at udføre praktisk arbejde i fællesskab.

I Langå var et større kickstart-/introevent med stort fremmøde og en omdannelse af torvet til et midlertidigt aktivitets- og møderum med plads til leg og ophold med til at skabe opmærksomhed om projektet.

Erfaringer fra Mørke viser, at det er konstruktivt at mødes og udføre et konkret arbejde i fællesskab 'i sprints over kortere perioder', der giver oplevelser af synlig fremdrift.

Kommunikér på flere fronter

Kommunikation fra projektlederen (og kommunen) til interesserne er generelt vigtig, og er vigtig på flere fronter. For det første er det vigtigt at kommunikere klart og tydeligt, hvilke rammer, der er for brug af de byfornyelsesforsøgsprojektmidler, som byen har fået. At der er tale om en positiv situation for byen, idet der er tilført ekstraordinære midler fra staten med det formål at gøre noget godt for byen. Derfor er der nogle rammer for, hvad midlerne kan bruges til og ikke kan bruges til. Er der tydelighed om rammerne, er det nemmere at vide, hvad der er mulighederne.

For det andet er det vigtigt at kommunikere, at projektet og midlerne er til for byen – flertallet – og ikke for at støtte den enkelte butik eller handelsdrivende. Denne pointe vil der være behov for at kommunikere løbende i projektet. Det skyldes, at nye borgere, som ikke kender projektet, kommer til byen, og at der er forskellige grupper med forskellige særinteresser, som har brug for at blive mindet om, at projektet er til for hele byen. Samtidig er det vigtigt, at alles stemmer bliver hørt og lyttet til for så vidt muligt at imødekomme de forskellige gruppers ønsker og inputs.

For det tredje er løbende kommunikation af status, fremdrift, udfordringer og succeser til info- og dialogmøder og på diverse platforme, hvor interessenterne er til stede - fx på en hjemmeside og/eller facebookside – vigtig for at skabe transparens og klarhed over, hvor projektet er. Information omkring status og fremdrift, bidrager til, at byens borgere og berørte virksomheder og grundejere oplever, at de involveres i, hvad der sker i projektet.

I Vordingborg blev der tidligt i projektet udarbejdet en kommunikationsstrategi for projektet samt etableret en selvstændig hjemmeside, som beskriver projektet og fungerer som kommunikationsplatform om projektets aktiviteter. Arbejdet med at udvide kendskabet og vække borgernes engagement til projektet i Vordingborg bl.a. konceptet "De røde løbere" har været meget ressourcekrævende, men det er, bl.a. via en klar kommunikationsstrategi, lykkedes at vinde udbredelse om konceptet "De røde løbere".

Skab klarhed om lovgivning og regler

Der har vist sig at være udfordringer i forhold til lovgivning og regler, da mange af projekterne bevæger sig i zonen mellem offentlig, erhvervsliv og civilsamfund. Det kommer bl.a. til udtryk ved, at erhvervslivs- og civilsamfundsaktører bliver frustreret, når lovgivning og regler besværliggør og forsinker en proces. Det kalder dels på et behov for at identificere hvor og hvornår lovgivning og regler kan blive en udfordring for processen, dels

et behov for tydelig kommunikation af, hvad der kan lade sig gøre og ikke kan lade sig gøre, og hvorfor det ikke kan lade sig gøre. Tydelige rammer og forståelse af mulighedsrummet blandt interessenterne er vigtigt for at kunne trække på samme hammel og giver større forståelse for, hvorfor nogle ting tager tid.

I Mørke har det fx været en udfordring, at Syddjurs Kommune ikke må købe en ejendom til mere end markedspris, og da ejeren af den konkrete ejendom, kommunen ønskede at købe, forlangte en pris, der var større end den vurderede markedspris, forsinkede det processen. Købet af ejendommen var afgørende for projektet som helhed, og det skabte derfor store frustrationer, at det tog lang tid før det lykkedes at finde en løsning.

I Langå er ændringen af en lokalplan ligeledes proces, der tager tid. En central del af forsøgsprojektet i Langå er at omdanne forarealerne, som handler om at flytte grænsen mellem det private og det offentlige gaderum. Fx har butikkerne i dag mulighed for at benytte den første meter fra facaden til udstilling af varer, men kun i dagtimerne. Det er formålet at ændre ved dette og overdrage råderetten af kommunalt areal til bygningsejerne. Kommunen ejer gaden, hvorfor butikkerne ikke må stille noget derud. I forbindelse med den nye lokalplan er der fokus på at udarbejde fælles rammer for omdannelse af de offentlige forarealer i et samarbejde mellem grundejere, borgergrupper og kommunen.

Projektlederens kompetencer og opbakning til projektet er central

Projektlederens rolle, erfaringer og kompetencer er meget afgørende for projektet. Nogle af projekterne ser ud til at være skabt af nogle enkelte ildsjæle/personer i kommunalforvaltningerne uden fra start at have den store forankring i resten af organisationen fx i Haslev og Langå. Det stiller meget store krav til projektlederne, da de står lidt alene og typisk skal kæmpe med at få den nødvendige opbakning og forankring i kommunen.

På Langeland og i Vordingborg virker projekterne til at være mere indlejret i den kommunale organisation både politisk og organisatorisk. Det er generelt vigtigt, at projektlederne ikke står alene, men har kolleger eller gode rådgivere, de kan trække på.

Tydelig intern organisering og rollefordeling er afgørende for fremdrift

Erfaringerne fra byfornyelsesforsøgsprojekterne viser, at det er vigtigt – så tidligt i processen som muligt – at få den interne organisering og rollefordeling på plads. Det viser sig dog, at det tager tid at få opbygget et projektsekretariat, at få forankret projektet i kommunalforvaltningen og at få skabt eventuelle styre-/arbejdsgrupper af frivillige/interessenter, men ikke desto mindre er det helt afgørende i forhold til at få projektet til at skride fremad og lykkedes.

I Vordingborg har der fra start været fokus på byledelse, bred involvering og organisering på forskellige niveauer. Eksempelvis har grundig involvering omkring konkrete byrumsprojekter bidraget positivt til, at en bred vifte af interessenter kan se sig selv tage aktiv del i byens udvikling og ledelse.

Hav løbende interessentoverblik og kendskab til interesser

Som projektleder skal man hele tiden have overblik over interessenterne og deres interesser. Det har således vist sig, at det ikke er tilstrækkeligt at lave en indledende kortlægning og analyse af interessenterne, eventuelle grupperinger og deres interesser, idet interessentlandskabet ændrer sig over tid. I takt med, at processen skrider frem, springer nogle fra og nye kommer til. Nogle har lyst og kompetencer til at bidrage på nogle områder,

mens andre har lyst og kompetencer til at bidrage på andre områder. Er der ikke løbende overblik over interessentlandskabet, kan det være vanskeligt at agere hurtigt. Det er desuden også en vigtig læring, at det ikke nødvendigvis er dem, der råber højt, som er dem, man skal satse på. Indgå derfor i løbende dialog, både på info- og dialogmøder, hvor flere deltager, men også bilateralt.

I Mørke udarbejdede projektledelsen indledningsvis en udførlig kortlægning og analyse af hovedgadens interessenter, ejere og bygninger, der skabte et godt og nødvendigt overblik. Det har dog vist sig, at der løbende har været behov for at gennemføre interessentanalyser for at sikre fremdrift, da interessentlandskabet hele tiden ændrer sig.

Midtvejsevalueringer af byfornyelsesforsøgsprojekterne

Haslev

Vordingborg

Mørke

Langå

4. Haslev

Haslev er Faxe Kommunes største by og det primære butiks- og servicecenter. Her bor ca. 11.000 borgere, hvilket udgør en lille tredjedel af kommunens borgere. Bymidten tiltrækker dertil et opland på ca. 30.000 borgere. Trods svære konjunkturer og lukning af en række af byens identitetsbærende institutioner og arbejdspladser, herunder bl.a. Haslev seminarium, er byen fortsat et populært sted at bo. Byen ligger 60 km fra København og 23 km fra Køge. Blandt bosætningsfaktorerne er et rigt og varieret boligudbud, forenings- og serviceudbud samt gode pendlerforhold til hovedstadsområdet. I en regional sammenhæng er Haslev en stor stationsby, der indgår i det sjællandske by-hierarki lige under købstadsniveauet med Køge, Ringsted og Næstved som nærmeste naboer. Haslev er dermed en provinsby, og ikke en forstad. Dette er en vigtig pointe for byens indbyggere og for kommunen, der netop dyrker styrken ved at være en selvstændig by med sin egen identitet og historie. Dette har også betydning for byens succes med, over de seneste år, at sikre et stabilt befolkningstal.

Over en periode på 150 år har Haslev gennemgået en udvikling fra landsby, over håndværker-, stations- og skoleby med købstadspræg til handelsby og kommunalt center. Bymidstens udformning skyldes dels en relativt samlet udstykning og bebyggelse i sidste halvdel af 1800 tallet, hvilket har bevirket dens karakteristiske helstøbte historicistiske udtryk. Med etableringen af jernbanen mellem Køge og Næstved i 1870 og udlægget af ”Jernbanevej” (nu Jernbanegade) i et lige forløb fra station, kro og købmandsforretning, til landsbyen med kirken på bakkekammen, fik byen sit meget langstrakte handelsgadeforløb, som inden for blot en 30- årig periode var en fuldt udbygget hovedgade.⁵

Det er rundt om dette centrum, at byen har udviklet sig med udgangspunkt i den oprindelige, gennemgående vejforbindelse Ringsted – Bregentved. Byens betydning op gennem 1900-tallet illustreres af de mange tidligere skoler, ting- og arresthus, butikker mv. Mange af disse bygninger rummer betydelige bevaringsværdier, mens deres oprindelige funktioner som ramme om institutions- eller erhvervsliv i flere tilfælde er væk. Der er derfor stor opmærksomhed på at sikre nyt liv i disse bygninger. Siden Baselinemålingen har kommunen købt Haslev Seminarium, og der synes at være sket en generel reduktion i antallet af tomme huse i den nordlige del af Jernbanegade. En ny lokalplan skal dertil skabe bedre rammer for omdannelse af tomme butikslokaler i den sydlige del af gaden, således at detailhandlen koncentrerer sig ned mod stationen, hvor der er skudt et nyt centerområde op omkring dagligvareforretninger. Lokalplanen er pt. under udarbejdelse og forventes i offentlig høring i maj 2017.

4.1 BESKRIVELSE AF PROJEKTET I HASLEV

Forsøgsprojektet tager afsæt i områdefornyelsen i Haslev Bymidte i 2013, hvis formål var at koncentrere og forbinde handelslivet i bymidten. Hovedgaden, den 700 meter lange Jernbanegade, forventes, som nævnt, i kraft af et igangværende lokalplanarbejde, at blive begrænset til at indeholde detailhandel i ca. halvdelen af gadens længde (fra bytorvet til stationen). Udvalgte varebutikker koncentrerer sig dermed i den nordlige del, hvor passagerne fremtidigt skal binde hovedgaden og dagligvarebutikkerne ved stationen sammen (se kort 3.1.)

⁵ Uddrag fra Faxe Kommuneplan 2013 Kap. 2 side 53

Kort 3.1: Kort over det område i Haslev, som er omfattet af forsøgsprojektet.

Fokus i forsøgsprojektet 'Haslev Passager' er at skabe en bedre synlighed og aktivering af de to eksisterende passager (passage B og C på kortet), der pt. skal lede gående og cyklende til at bevæge sig mere på tværs af Jernbanegade og det nyere bycentrum ved stationen. Karakteristisk for forsøgsprojektet er dertil, at en del af projektområdet er privatejede passager, hvilket bevirker øget inddragelse af grundejere, lejere og borgere. I det oprindelige projektforslag skulle der dertil tilføjes to nye passager (D og A på kortet) samt etableres et nyt byrum på dagligvareforretningernes parkeringsareal. Siden baselinemålingen er der dog foretaget nogle justeringer af disponeringerne i projektområdet. Særligt i forhold til passage D og A.

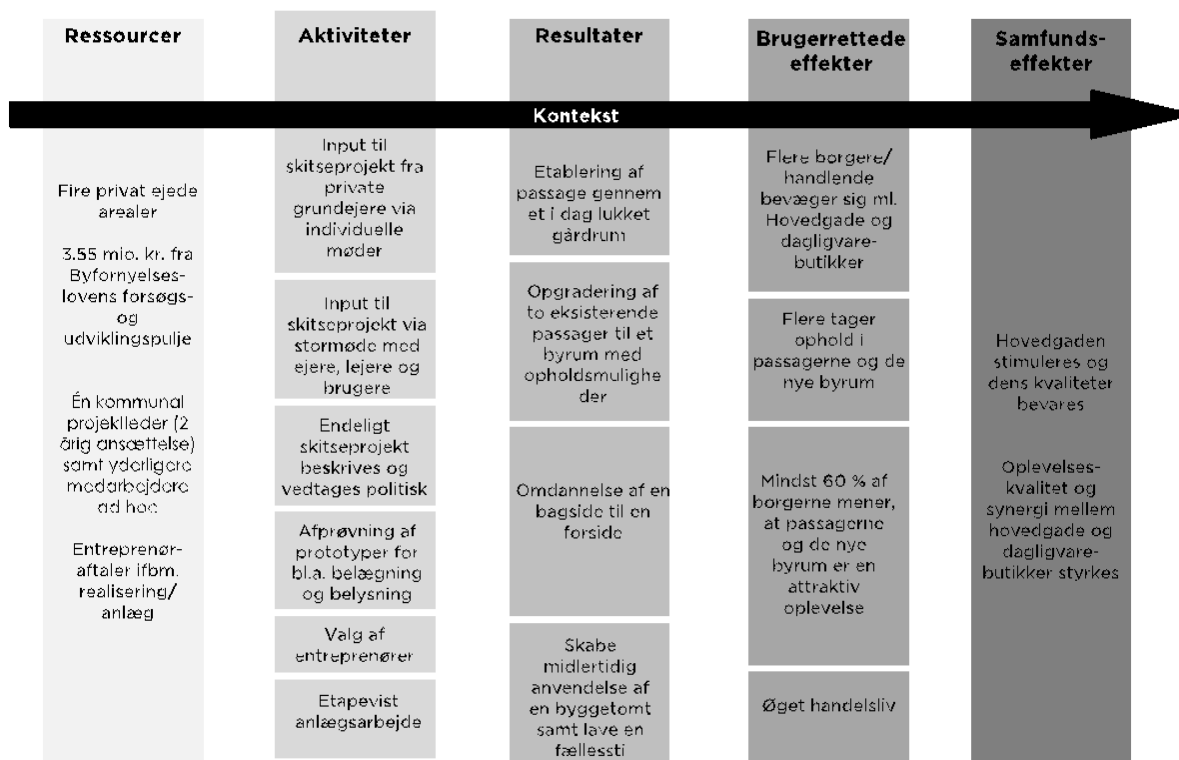
Målet med projektet er trods dispositionsændringerne uændret og handler om at påvirke måden, hvorpå de handlende bevæger sig i byen. Forsøget er at udforme arealerne som byrum med aktivitets- og opholdsmuligheder, der styrker bymidtens oplevelseskvalitet, og som binder bymidten sammen på tværs fremfor på langs. Det er en målsætning i projektet, at passagerne ikke alene skal bidrage til øget byliv. De skal også skabe værdi særligt for butikkerne i Jernbanegade. Som mange andre udvalgsvareforretninger i provinsen, kæmper flere af

butikkerne nemlig for at overleve den øgede konkurrence og forbrugernes ændrede indkøbsvaner⁶. Forsøgsprojektets forventede effekter (succeskriterier) er derfor, at bearbejdningen af passagerne vil skabe nye bevægelsesstrømme og bidrage til et bedre og mere levende bymiljø for borgerne.

4.1.1 Forandringsteori for forsøgsprojektet

I det følgende vises den forandringsteori, som vi har udviklet med projektledelsen fra Faxe Kommune, der synliggør forholdet mellem indsats og forventede resultater og effekter. Forandringsteorien er det centrale omdrejningspunkt i evalueringen af forsøgsprojektet i Haslev.

Figur 3.1. Forandringsteori for forsøgsprojektet – Haslev passager

Modellen synliggør forholdet mellem de ressourcer, der allokeres i projektet, og de resultater og effekter projektet forventes at generere. Modellen har fungeret som dialogredskab med den lokale projektleder og udgør et godt pejlemærke igennem projektet.

⁶ Uddrag fra Program for Haslev Passager, oktober 2015, side 3

4.2 STATUS FOR PROJEKTET

Baselinemålingen viste, at følgende hovedaktiviteter – og resultater var opnået primo 2016:

- Gennemførelse af en række inddragelse- og formidlingsaktiviteter.
- Registrering og analyse af bevægelsesmønstre samt dialogmøde med ejere og brugere.
- Etablering af midlertidigt kontor i projektområdet - 'Vinterstuen' – med henblik på at indhente ideer og løsninger til fornyelsen.
- Samarbejde og dialog med lokale virksomheder.

Overordnet forløber projektet som planlagt. Det er forlænget til d. 2. januar 2018, men der er stort lokalt fokus på, at der gennemføres så meget som muligt i 2017.

En af de ting, der forsinkede projektet, var usikkerheden omkring parkeringsbehovet. Det spørgsmål er afklaret gennem en parkeringsanalyse, der blev udarbejdet som led i et lokalplansarbejde for bymidten. Konklusionen på analysen er bl.a., at der er en overkapacitet af parkeringspladser. Det er derfor indstillet, at der nedlægges i alt 8 p-pladser fordelt i projektområdet. 7 pladser ved passage D foreslås nedlagt, og én ved passage C. Indstillingen er politisk godkendt i januar 2017.

De syv parkeringspladser, som forventes nedlagt ved passage D, nedlægges, fordi der er skabt nye muligheder for at udnytte området. Faxe Kommune har nemlig købt grunden Jernbanegade 6 og ryddet de tilbageværende rester af et nedbrændt hus, som havde skæmmet ankomsten til Jernbanegade i mange år. Huset er nu ryddet og beplantet med græs. Med nedlæggelsen af de syv p-pladser vil der dermed være mulighed for at etablere en egentlig lommepark med opholdsmuligheder.

Der har været behov for yderligere borgerinddragelse og videreudvikling af projektideen. Lejerne følte sig ikke involveret tilstrækkeligt, særligt i forhold til passage A, hvor ejeren var positivt indstillet i forhold til at åbne for gennemgang i det privatejede areal, mens lederen viste sig at være imod. Han brugte den lukkede gårdhave til udeservering, og en åbning for gennemgang, ville ødelægge kvaliteten af arealet for hans forretning. Sideløbende hermed viste stemningen iblandt de øvrige borgere sig at være negativt rettet over for ideen om at bruge offentlige midler på et privatejet areal. Samtidig viste behovet for at arbejde endnu mere strategisk med passage B og D sig at være mere presserende for borgerne.

Entreprisen for realiseringen af projektet har været i udbud, og frem for at formulere ét udbud for hver passage og byrum, er entreprisen samlet i et udbud, der også rummer yderligere borgerinddragelse. Cowi/Bascon er valgt til at realisere opgaven samt til at facilitere inddragelsen. Ifølge tidsplanen skal realiseringsarbejdet påbegyndes 1. maj og være afsluttet 1. august.

Der er afviklet to workshops med borgere og rådgivere i hhv. oktober og november samt en række møder med lodsejerne. Workshopperne havde fokus på at undersøge potentialerne ved en indsats på bagsiden af Jernbanegade og har understøttet en ny inddeling af projektområdet end den oprindelige med fire passager.

4.3 RESULTATER

Et væsentligt resultat, der er opnået, er opkøb og nedrivning af Jernbanegade 6, i daglig tale benævnt ”brandtomten” (markeret som D på kortet på side 14). Bygningen fremstod som en ruin, der påvirkede oplevelsen af Jernbanegade markant, og som var blevet et symbol på den tilbagegang, byen har oplevet. For både naboer, borgere og erhvervsdrivende er nedrivningen en markant og synlig manifestation af optimisme i byen.

For en kommune, der kæmper med at holde befolkningsnedgangen stangen, var det imidlertid en stor og vanskelig beslutning at bruge penge på opkøbet. Her var projektledelsens tilstedeværelse i det midlertidige udstillingslokale ”Områdefornyelsens Vinterstue” en hjælp, idet borgerne kunne gå ind fra gaden og besøge projektledelsen i det midlertidige projektkontor midt i Jernbanegade. Her blev det tydeligt, at borgerne ønskede handling omkring bygningen, hvilket gav politikerne et vigtigt mandat til at indlede forhandlingerne. Trods hårde forhandlinger resulterede samarbejdet i en løsning, som både kommune og ejer var tilfredse med, og i at kommunen kunne erhverve ejendommen og hele grunden, som derved kan indgå i projektet. Der er stadig et godt samarbejde mellem parterne, og grundejeren, der også ejer ejendommen ved passage B, har været en vigtig partner for kommunens arbejde med forskønnelsen.

At stemningen i byen er ændret i en mere positiv og håbefuldstretning skal også ses i lyset af, at der er opnået et stærkt samarbejde mellem forsøgs- og udviklingsprojektet og en række andre centrale aktører. De lokale medier er en vigtig kanal for projektledelsen, der bruger medierne som en strategisk kanal til borgerne. De lokale erhvervsdrivende har tæt kontakt til projektledelsen. Både via handelsstandsforeningen, som indgår som en tæt sparringspartner, og gennem Business Faxe Copenhagen, der jævnligt koordinerer nye henvendelser med projektledelsen. Ligeledes fremhæves projektledelsens opsøgende stil over for interessenterne som et aktiv for projektet.

“Vi er lidt handicappede af ikke at have computer, men Milena (projektlederen) kommer altid forbi, når det er nyt. Hvis ikke vi er hjemme, lægger hun bare et brev i vores postkasse, så vi kan følge lidt med.”

Beboer i Jernbanegade 4

“For en investor, som vi er, er det helt afgørende, at der er en nem indgang til kommunen, og at de gør, hvad de siger, og kan træffe nogle beslutninger. Det er tilfældet her.”

Repræsentant fra boligselskab

I forhold til involvering af interessenter og borgere har en tilbagevendende udfordring for projektet imidlertid været involvering af unge.

“Ved flere af de møder, jeg har været til, har der været en klar overvægt af gamle mennesker. Jeg synes, de unge har manglet, og det er farligt for et projekt som det her: Der kan hurtigt gå blomsterkummer i den frem for nytænkning.”

Lodsejer

For at imødekomme behovet for aldersspredning har projektet samarbejdet med lokale ungekonsulenter og afviklet formidlings- og inddragelsesaktiviteter på bl.a. biblioteket for at supplere de input, der kom på udviklingsmøderne. Generelt har der været afviklet en lang række forskellige møder, udstillinger mv., hvor borgere har fået indflydelse på projektet. En anden grund til de mange inddragelsesaktiviteter er, at der som nævnt ikke var opbakning til ideen med passage A i det oprindelige projekt. Passage A skulle ifølge det oprindelige oplæg etableres på et privat areal, som i dag bruges til udeservering af en lokal cafe. Ejeren var indledningsvis blevet involveret og bakkede op om ideen med at åbne arealet op og omdanne det til en passage, men lejeren viste sig imidlertid at være imod, idet det var skadende for hans forretningsmodel. Derfor var der behov for at åbne projektforslaget op igen og gennemgå en mere inkluderende involveringsproces. En konsekvens har for enkelte været, at det har været vanskeligt at følge med i de mange drejninger, projektet synes at have haft.

“Der har undervejs været rigtig mange tegninger i spil. Man kunne gå fra et møde og have oplevelsen af, at der nu blev arbejdet i en bestemt retning, og så havde projektet alligevel taget nye drejninger ved næste møde.”

Lodsejer

Som citatet afspejler, har involveringen bevirket ændringer i projektet. Ud over at ideen om passage A er sløjftet, er ønsket om et grønnere centrum bl.a. vokset blandt borgerne. Som konsekvens heraf er en bærende idé i projektet nu at trække en grøn linje fra brandtomten og ud på det areal, der hidtil har været parkeringspladser, og i stedet etablere en lille lommepark. Dertil skal den grønne linje trækkes ud i de to passager, som forbindes i et byrum indrettet til ophold. Dertil er tanken, at stien fra passage C fortsættes ud på multipladsen og helt ned forbi dagligvareforretningerne til stationen, så folk via belægning og beplantning ledes op i Jernbanegade via passagerne. Dertil skal interaktiv belysning i passagerne skabe tryghed for borgerne om aftenen. På sigt kan der dertil komme endnu en passage i spil, idet processen har skabt opmærksomhed på en passage i Jernbanegade 22, som – hvis den kommende lokalplan tillader det – potentielt kan blive en del af den nye bevægelsesstrøm (markeret på kortet side 14). Dette afhænger dog dels af lokalplanen, og dels af dialog med ejeren samt økonomi.

Et af de resultater, der fremhæves af projektledelsen, er beslutningen om at samle hele forsøgsprojektet i ét samlet udbud frem for at realisere dem som mindre enkeltopgaver, der realiseres i etaper. Ved at udbyde projektet som et samlet udbud har kommunen tiltrukket kompetente rådgivere, der både kan forestå involvering, udvikling og realisering. For projektledelsen frigives der herved ressourcer, idet der bl.a. kun skal laves og styres ét udbud, ligesom det styrker forudsætningerne for, at forsøgs- og områdeprojekt komplimenterer hinanden. På selve Jernbanegade, hvor områdefornyelsen arbejder, er Kristine Jensens Tegnstue nemlig netop valgt til at realisere projektet der. Det vil ske med fokus på at skabe et mere oplevelsesrigt forløb med koncentrationer af aktivitetsmuligheder på den 700 meter lange gadestrækning.

4.4 PROJEKTETS FORTSATTE FREMDRIFT OG FOKUS

De primære aktiviteter i projektet handler om at få afklaret de sidste detaljer med de implicerede lodsejere. Ejerne af dagligvareforretningerne og parkeringspladserne på det, der skal blive multipladsen, har været inviteret til at deltage i udviklingsprocessen, men ønskede at vente på et konkret forslag, før de engagerede sig. Da de konkrete forslag for multipladsen og passagerne blev visualiseret som et samlet projekt, har de besluttet at deltage i udviklingsmøder og givet input til projektet. Arbejdet med de endelige forhandlinger med lodsejerne er derfor igangsat. Det kræver tæt samarbejde med kommunens jurister. Blandt de spørgsmål, der har krævet

samarbejde med juristerne, er spørgsmålet om, hvorvidt en handelsdrivende kan bebygge et kommunalt ejet areal uden at købe arealet. Skal projektet følge tidsplanen og igangsætte anlægsarbejdet allerede i maj, er det afgørende at få afklaret de sidste ubesvarede spørgsmål med lodsejerne og få nedfældet aftalerne på skrift inden længe.

Sideløbende med dette skal lokalplanen for Haslev midtby (der bl.a. omfatter Haslev Passager) godkendes i april 2017 og i offentlig høring i maj 2017. Lokalplanens formål er bl.a. at skabe mulighed for en fortsat udvikling af Haslev midtby som et varieret og forskelligartet bymiljø ved at tage hensyn til de eksisterende kvaliteter.

Områdefornyelsens arbejde med hhv. projekt Multiplads og stationspladsen skal også koordineres med passagerprojektet. I januar 2017 blev der afviklet en workshop om stationspladsen med deltagelse fra bl.a. Bane Danmark, DSB, Movia og Region Sjælland. Overordnet er målet med indsatsen her at skabe gode forbindelser mellem Stationspladsen, passagerne og Jernbanegade, og en udformning af en ny stationsplads kan påvirke Haslev Passager og Multipladsen, idet der bl.a. overvejes at nedlægge en central busrute via Nørregade.

Der er også fortsat fokus på at skabe gode rammer for de unge borgeres ophold og aktiviteter. Bl.a. arbejdes der på en helhedsplan for udendørsarealer ved det tidligere Haslev Seminarium, hvor kulturhuset er etableret, og hvor der også skal være ungecenter. Det er imidlertid besluttet, at opholds- og aktivitetspladser for de unge ikke skal begrænses til området om seminariet. De unges præferencer i forhold til byliv og byrum skal også tilgodeses i hhv. forsøgsprojekt og områdefornyelsen, som derved skal koordineres med førnævnte helhedsplan.

4.5 CENTRALE INDSIGTER OG LÆRING AF PROJEKTET FREM TIL NU

En vigtig læring fra projektet er, at det – når der arbejdes med udvikling og fornyelse af privatejede arealer – er afgørende at tage hensyn til både ejere såvel som lejere. Selvom ejere kan være indforstået med konkrete ændringer af arealernes disposition og funktion, kan det have stor indflydelse på lejernes mulighed for at drive forretning. Emner som vareindlevering, parkering, servering mv. er typisk afgørende for lejerne, som med fordel kan inddrages tidligt i projektet.

De mange involveringsinitiativer kan imidlertid gøre det vanskeligt for deltagerne at få overblik over projektets rækkevidde og de beslutninger, der træffes. En grundig borgerinddragelsesproces kan dog også bidrage til, at beslutningstagerne opnår den nødvendige opbakning og legitimitet i forhold til svære og omkostningskrævende beslutninger som køb af ejendom.

En anden vigtig læring er, at det har skabt fornyet energi og kreativitet i projektet, at Haslev Passager og Multipladsen ikke længere betragtes som selvstændige projekter, der skal realiseres etapevis. Ved at hæve blikket og anskue projektet som ét greb, der handler om at skabe nye bevægelsesstrømme, frem for et projekt, der handler om fornyelse af tre passager og ét byrum, er der skabt rum for en helhedsorienteret tilgang til stedet. Sammenhænge og potentielle forbindelser mellem passagererne er blevet tydeligere, og nye potentielle passager er trådt frem. For ejerne af dagligvareforretningerne har visualiseringen af passager og pladسدannelse også gjort det lettere for dem at forholde sig til og involvere sig i.

4.6 METODE OG DATAGRUNDLAG

4.6.1 De gennemførte interview i Haslev

Evalueringsteamet har gennemført interview med følgende interessenter i Haslev.

Organisation/virksomhed	Interviewet person	Titel
Haslev Kommune	Milena Rudez	Projektleder
Søholm Boligselskab	Christian Klug	Projektchef
	Inger Madsen	Beboer i Jernbanegade
	Klaus Sørensen	Lodsejer
	Sten Verland	Lodsejer

Interviewpersonerne er udvalgt på baggrund af input fra projektledelsen i Faxe Kommune. Interviewene er alle gennemført som telefoninterview i perioden november 2016 til januar 2017.

4.6.2 Skriftligt materiale

Faxe kommune (2016) Oplæg og opsamling fra workshops afholdt henholdsvis 11. oktober og 7. november 2016

Faxe kommune (2017): Haslev passager og multiplads – nye byrum og forbindelser.

Arkitekt Kirstine Jensens Tegnestue (2017): Nyindretning i Jernbanegade, Haslev

5. Vordingborg

Vordingborg er en købstad placeret på Sydsjælland og hovedby i Vordingborg Kommune, som omfatter Sydsjælland, Møn, Bogø og mere end 10 småøer. Byen har 11.908 indbyggere (pr. 1. januar 2016) og har oplevet en svag stigning over de seneste fem år, i modsætning til det samlede indbyggertal i kommunen, som i samme periode har været svagt faldende. Byen ligger i et naturskønt område ud til vandet ved Masned Sund og er et trafikalt knudepunkt på Sydsjælland tæt ved den nord-sydgående motorvej E47 og med togforbindelse til København og internationalt til Berlin og Hamburg. Dertil har byen en erhvervshavn og en lystbådehavn (Nordhavn).

Vordingborg by er inde i en udvikling, hvor den ændrer sig fra at være en by præget af industri- og energiproduktion samt transport til at være en by med fokus på uddannelse og kultur og en by, der understøtter kreative netværk og iværksætterier. Byen står dog også, som mange andre små og mellemstore byer, over for en række store udfordringer i forhold til de generelle samfundsmæssige forandringer, der sker i disse år. Det handler om flytningen fra land til by, om fastholdelse af arbejdspladser lokalt og ændringen i forbrugsmønstre, der påvirker detailhandlen og sætter bymidten og den traditionelle hoved- og butiksgade under pres.

Gennem de seneste år har bymidten og området omkring hovedgaden Algade undergået en række gennemgribende forandringer. De mest markante er udflytningen af den primære dagligvarebutik, Kvickly, der tidligere lå ved Algade, til et nyt indkøbscenter godt 200 meter mod øst ved Prins Jørgens Allé. Det nye dagligvaretorv består ud over Kvickly af et stort parkeringsområde og en række andre butikker og servicefaciliteter, herunder en Fakta, OK Tankstation, Nordea bank og et nyt apotek, der åbner i foråret 2016. På den vis har bymidten og hovedgaden langsomt mistet sin funktion som borgernes primære indkøbssted og fungerer ikke i samme grad som tidligere som lokalt samlingspunkt og mødested. I dag er de naturlige mødesteder geografisk spredt rundt i byen på eksempelvis uddannelsesstederne, idrætsfaciliteter og kulturinstitutioner. Spørgsmålet er derfor, hvilken funktion og betydning bymidten og hovedgaden Algade skal have i fremtiden for byens borgere, erhvervsdrivende og kulturliv.

5.1 BESKRIVELSE AF PROJEKTET I VORDINBORG

Det er netop spørgsmålet om, hvilken rolle bymidten skal spille i fremtiden, som er omdrejningspunkt for forsøgsprojektet; *De Røde Løbere – Plads til at mødes*. Forsøgsprojektet er blevet til som en forlængelse af en målrettet indsats omkring bymidten, der har været i gang i en længere årrække.

Det overordnede formål med forsøgsprojektet er at sætte fornyet fokus på, hvad en bymidte er, og hvilken rolle den kan spille for den kollektive bevidsthed om byen og dens omegn. Udfordringen i Vordingborg er, at byens mangfoldige udbud af kulturoplevelser, fritidsmuligheder og de mange andre tiltag, der er i og omkring byen, ikke er synlige og mærkes, når man bevæger sig gennem byen.

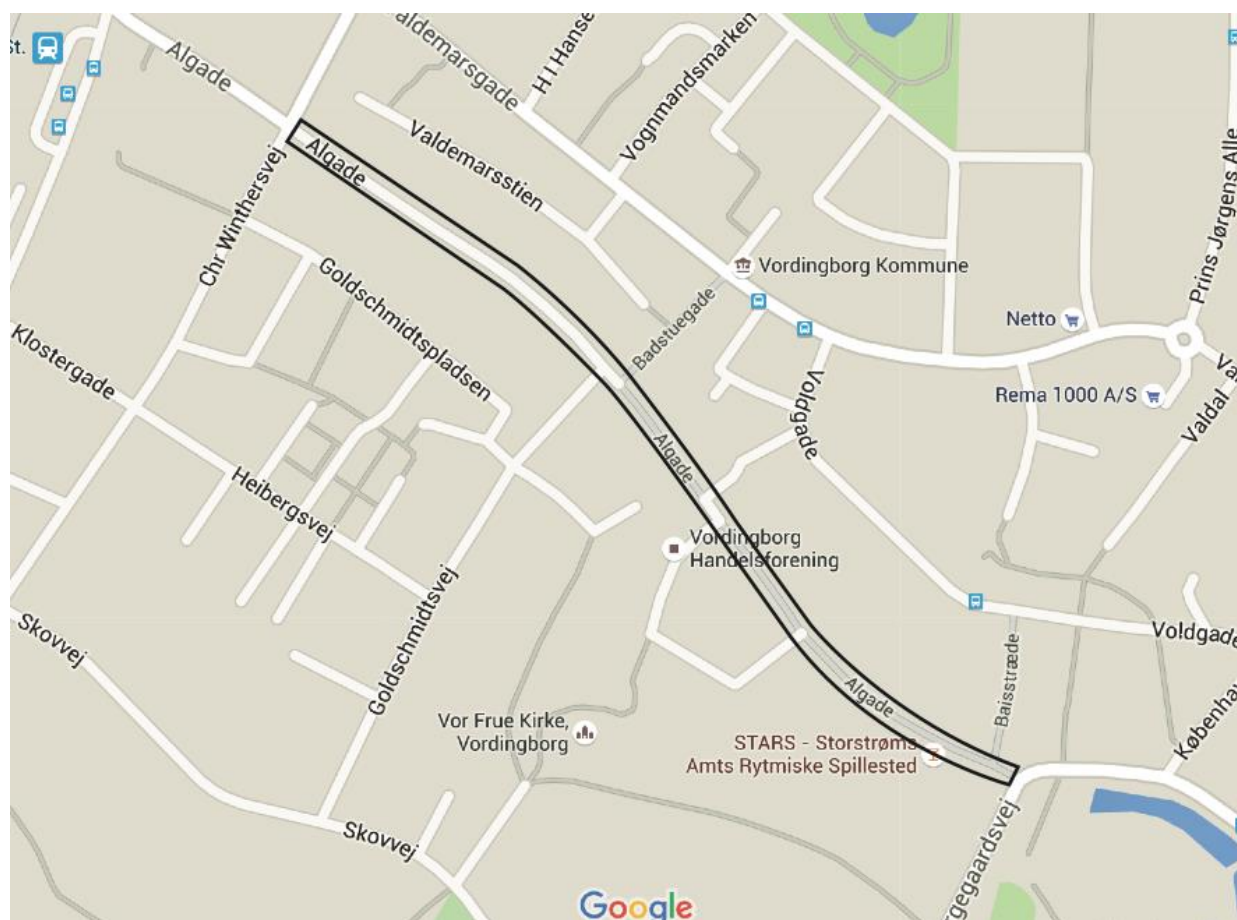
Helt centralt for forsøgsprojektet i Vordingborg er derfor indsatsen for **at skabe nye permanente strukturer omkring samarbejdet på tværs af aktører med relation til bymidten og Algade**. Igennem en ny strategi for bymidten og etableringen af en byledelse er det målet at skabe en dynamisk bymidte, som i høj grad er båret og styret af aktørerne selv. Fysisk vil der blive etableret et 'Byens Hus', som bliver omdrejningspunktet og det naturlige mødested for projektets interessenter og aktører. Byens Hus forventes placeret i et af de nu tomme

butikslokaler, sandsynligvis i den nedslidte ende af Algade ned mod stationen. Huset vil således være et levende eksempel på, hvordan man kan udnytte og ændre funktionen af funktionstømte butikslokaler til nye formål.

Forsøgsprojektet vil kun i mindre grad bidrage til at forskønne Algade, og der er ikke planlagt større anlægsprojekter eller renoveringer som en del af projektet. Det er dog planen, at der på forsøgsbasis vil blive opkøbt og nedrevet enkelte eksisterende bygninger med det formål at skabe ny opholds- og mødesteder i forbindelse med hovedgaden. Den langsigtede effekt af projektet vil derfor i høj grad gå på at understøtte en mentalitetsændring og en ny selvforståelse blandt byens borgere, erhvervsliv og øvrige aktører.

Forsøgsprojektet tager udgangspunkt i Algade, men er afgrænset til den del, der betegnes som handeleggaden, der strækker sig fra Slotstorvet til krydset ved Chr. Winthersvej/Boulevarden – afmærket med sort ramme på nedenstående kort 4.1. Som beskrevet tidligere er det et centralt element i projektet at få synliggjort forbindelserne på tværs af bymidten og Algade. Projektets aktiviteter vil derfor ikke udelukkende være centreret om Algade, men vil have forgreninger ud i byen.

Kort 4.1. Kort over det område i Vordingborg, som er omfattet af forsøgsprojektet

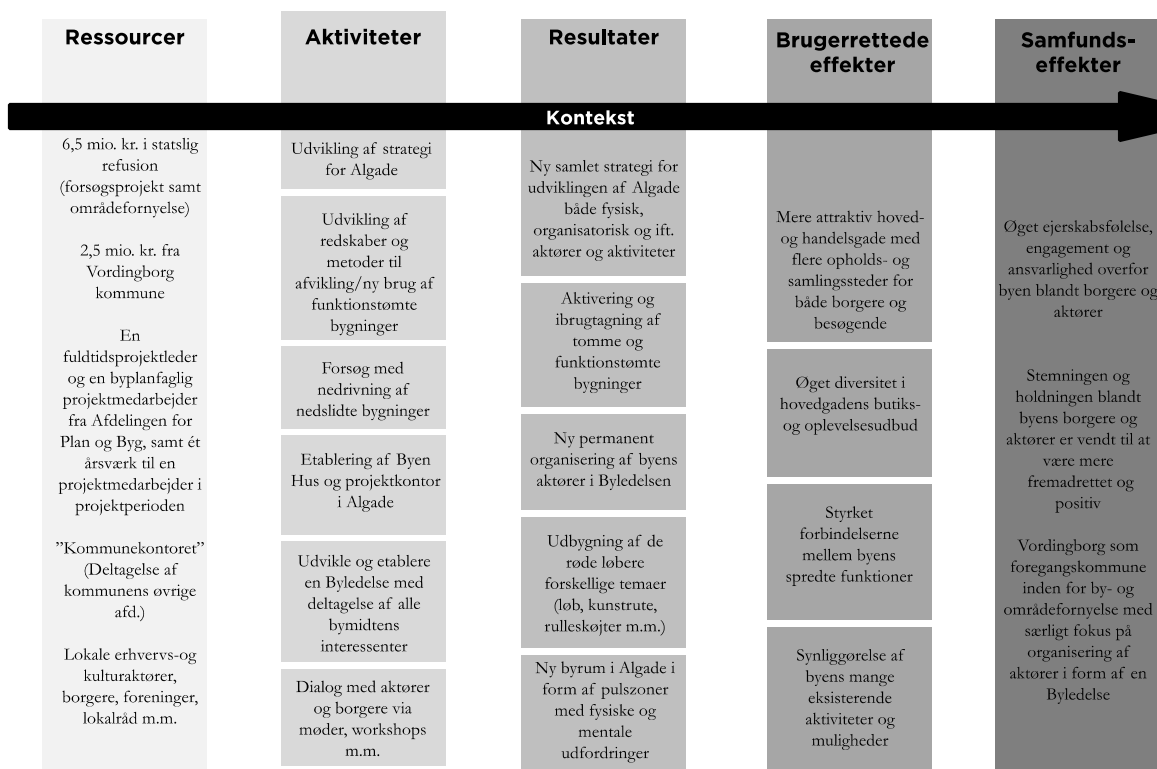

Kilde: Google

5.1.1 Forandringsteori for forsøgsprojektet

I forbindelse med baselinemålingen er der opstillet en forandringsteori for forsøgsprojektet – *De Røde Løbere – Plads til at mødes* – som synliggør forholdet mellem indsats og forventede resultater og effekter. Forandringsteorien er udarbejdet i samarbejde med projektledelsen i Vordingborg Kommune. Forandringsteorien er det centrale omdrejningspunkt i evalueringen af forsøgsprojektet i Vordingborg.

Figur 4.1. Forandringsteori for forsøgsprojektet: De Røde Løbere – Plads til at mødes

Udover de konkrete aktiviteter, resultater og effekter er der også en række **kontekstfaktorer**, som har betydning for projektets succes. Oplevelsen af Algade starter ved stationen, og det førstehåndsindtryk, man får derfra, bæres med videre op gennem bymidten. Oplevelsen af hovedgaden er således tæt forbundet med området omkring stationen, selvom dette område ikke er inkluderet i forsøgsprojektet, men har sit eget sideløbende udviklingsspor. Et samlet løft af bymidten og Algade går derfor ud over rammerne for forsøgsprojektet og er afhængig af andre initiativer og projekter. Organiseringen i byledelsen skal derfor også ses som et led i det videre arbejde med udvikling og programmering af indsatsområder i bymidten, der går ud over de projekter, der er i selve områdefornyelsen.

5.2 STATUS FOR PROJEKTET

Baselinemålingen viste, at følgende hovedaktiviteter – og resultater var opnået primo 2016:

- Udarbejdelse af et fuldstændigt program over projektet og dets aktiviteter.
- Organisering og forankring af projektet både internt i kommunen og i et uformelt partnerskab bestående af 25 centrale aktører fordelt på erhvervsdrivende fra handels- og erhvervsforeningen, kulturinstitutioner og kulturaktører, uddannelsesinstitutioner, lokalråd og fritidsliv.
- Udarbejdelse af kommunikationsstrategi for projektet samt etablering af en selvstændig hjemmeside som beskriver projektet og fungerer som kommunikationsplatform om projektets aktiviteter.
- Udarbejdelse af plan for aktiviteter med bl.a. kickoffarrangementer i marts, september og oktober 2016.

Overordnet forløber projektet som planlagt og har haft fokus på hhv. synliggørelse, involvering og ideudvikling med byens partnere. Der er bl.a. lavet en folder med omtale af projektet, som også har opnået god dækning i lokalaviser, netaviser, kommunens nyhedsbreve mv.

Sammen med de involverede parter er der udarbejdet et byrumskoncept for Det nye Borgertorv på Algade, som er sammentænkt med nye stiforbindelser og funktioner i bymidten. Byrumskonceptet er aktualiseret ved, at der som led i projektet er foretaget en nedrivning af Algade 63. Som følge heraf er der også arbejdet på nye gavlmalerier, som skal udsmykke området.

Der er udviklet en ny model for byledelse, som rummer både et forpligtende og et mere uforpligtende forum for byens parter. Det forpligtende forum forudsætter oprettelsen af en stilling med aflønning igennem en foreningsmodel. Det frivilligt baserede Byforum er igangsat med en bylivskonference i oktober 2016. Ud over involveringen af en bred vifte af interessenter har der været en høj grad af ungeinvolvering, hvilket har resulteret i en række projekter og forslag med afsæt i de unges ønsker og idéer.

Der er arbejdet strategisk med tomme huse via etablering af et bykontor med kafefunktion samt rum for forenings- og projektbaseret aktivitet. Dertil er der udviklet og afprøvet nye forretningsmodeller baseret på midlertidighed.

5.3 RESULTATER

Generelt er bymidten aktiveret mere i projektperioden, end den har været i en årrække. Dels i kraft af at der er færre tomme butikker (pt. 2-3 tomme butikker i Algade), men mentalt er der også mere opmærksomhed på, hvad bymidten skal kunne. Det skal ses i lyset af, at der under overskriften 'De røde løbere' er skabt en ny samtale om byens udvikling. Det er særligt sket gennem møder med erhvervsdrivende, kulturaktører, uddannelsesinstitutioner, lokalråd og fritidsliv. Møderne har bidraget til nye netværk og partnerskaber på tværs af aktørerne og til en mere fremadrettet dialog om byen. Møderne har dermed også bidraget til at gøde jorden for en ny form for byledelse.

Et vigtigt omdrejningspunkt for møderne har været spørgsmålet om et ny Borgertorv midt på Algade. Her er et nedslidt erhvervsbyggeri revet ned og et nyt administrationsbyggeri under opførsel. Imens har borgerne bidraget aktivt til indretningen af det torv, der skal anlægges, når byggeriet er færdigt. Det ny Borgertorv er nu

tegnet og sendt i udbud og forventes realiseret i 2018. Et andet resultat af møderne er, at de fysiske stier og forbindelser (løberne) er defineret og tegnet ind på et kort over bymidten. En af dem er opstået i et konkret, tværgående projektfællesskab. Det er 'Pantherløberen', som handler om at etablere et stisystem, der kan koble bymidten med DGI-huset i udkanten af byen.

"I starten kunne jeg ikke lige se koblingen mellem det, vi ville, og det man talte om vedr. bymidten. Men efter et idéudviklingsmøde i bykontoret fik vi skabt en god kobling. Nu er vi gået sammen med kommunen og en gruppe studerende og har søgt en halv mio. kr. til et forprojekt, som vi håber går igennem."

Direktør i DGI-huset Pantheren

En af de ting, der har bidraget til bygge bro mellem byens parter, er, at kommunens projektledelse har skiftet kommunekontoret ud med et nyt bykontor midt i byen. På den måde er der skabt en fysisk platform, hvorfra projektet har afholdt alle sine møder og taget imod borgere direkte fra gaden.

"Det har ikke været tordenskjolds soldater, som har involveret sig. Der sker noget andet, når man tager projektet ud af de kommunale rammer. Det bliver ikke så fremmedgørende. Nede i gaden vader man jo bare ind, og så er man med."

Udviklingsdirektør i Vordingborg kommune

Bykontoret fungerer også som foreningskontor, og pt. har op mod 30 foreninger booket sig ind i kontoret. Derudover udlånes lokalerne periodevis til projektudvikling af bylivsrelaterede projekter såsom de unges arbejde med en Bybazar, Frivilligcenters arbejde med en paraplyorganisation og etablering af et 'Frivillighus'.

Et af de områder, hvor projektet har skabt mærkbare resultater, er i forhold til involveringen af de unge. Her har bykontoret også indgået, idet der blev indrettet en elevcafe, hvorfra de unge arbejder med ideer til projektet. Kontakten til de unge er i høj grad skabt via forskellige uddannelsesinstitutioner. Unge i forskellige aldre er på den vis involveret. 10. klasser er blevet klædt på af kommunens landskabsarkitekter til at arbejde med fysisk indretning af byrum, 2. g'ere har modtaget undervisning af projektledelsen og bidrager til strategiske udviklingsplaner, mens eleverne på den kreative linje har mødt projektledelsen med afsæt i spørgsmålet om kunst i det offentlige rum. Sidstnævnte har resulteret i et projekt om gavlmalierier.

"Det har været imponerende at observere det sprog og den forståelse, de unge har fået for byen. I starten var de meget generte og tilbageholdende, men nu stiller de sig op på borgermøder, og fortæller om deres projekter."

Projektleder

Blandt de beslutninger, som er truffet på baggrund af involveringen af de unge, er fornyelsen af Byparken, der ligger bagved Rådhuset. I de varme måneder er det et sted, de unge bruger og opholder sig meget, hvilket sætter sit præg på parken. En del klager over støj fra de unge, og over at de efterlader parken med tomme pizzabakker og andet affald. Ved at involvere de unge i 10. klasse har det givet eleverne anledning til at drøfte demokratibegrebet med afsæt i offentlige byrum, og via et målrettet undervisningsforløb har eleverne udviklet nye løsninger

til parkens indretning. I samme stil har en gruppe fra Handelsuddannelsen på ZBC (Zealand Business College Vordingborg) lavet et afgangsprøveprojekt med afsæt i forsøgsprojektet. Projektet udvikler og tester et nyt forretningskoncept, hvor handelsforeningen giver de unge varer, som de kan sælge.

“Det fungerer rigtig fint med den slags 1:1 projekter, som kan kobles direkte på elevernes læringsmål, og som kan udvikles og testes inden for en klart afgrænset tidsplan. Det harmonerer godt med den stramme tidsplan, der er om elevernes arbejde.”

Rektor ZBC

De tiltag, som forsøgsprojektet har gjort ift. involveringen af de unge, har skabt opmærksomhed på RUC, der pt. gennemfører en undersøgelse af emnet. Ligeledes har projektets interne styregruppe afsat ekstra ressourcer til forsøgsprojektet, som får tilkøbt en ekstra medarbejder én dag om ugen.

5.4 PROJEKTETS FORTSATTE FREMDRIFT OG FOKUS

Der er stor lokal opmærksomhed og opbakning til en ny form for byledelse, og et af de vanskelige spørgsmål har handlet om, hvor permanent og fast organisationen skal være, og hvordan man skaber rum for de forskelligartede aktørers arbejdsmåder. Dette er stadig et vigtigt opmærksomhedspunkt for projektet. To organisationsketter er dog udviklet og forventes tilsammen at udgøre en ny organisering af bymidten. Én mere formel, kontingentbaseret model for 'Bycentrum Vordingborg' som afventer, at der ansættes en citymanager, og én frivilligbaseret model for et Byforum. Sidstnævnte henter inspiration fra Esbjerg Kommunes erfaringer, og planen er, at første møde i Byforum afholdes i starten af maj⁷.

Vedr. de Røde løberes mere fysiske dimension; de stier, forbindelseslinjer og projekt nedslag (eks. belysning, byrum, inventar mv.), der skal bidrage til nye bevægelsesstrømme i byen, går projektet i den kommende tid i dialog med borgere, lodsejere og erhverv i forhold til at få dem endelig på plads. Processen afsluttes op til sommerferien 2017, og næste skridt er at udpege, hvad der kan realiseres inden for den eksisterende økonomiske ramme. Et nedslag på en af løberne er Rådhusparken. Her er der allokeret kommunale midler til en prøveopstilling af de unges ideer til indretningen og til et event, der kan samle byens parter om emnet. På det kommende borgertorv vil elever fra 10. klasses kreative linje ligeledes realisere de gavlmalier, som de har udviklet. Generelt vil projektet i den kommende tid arbejde videre med den systematiske involvering af byens unge. Bl.a. forventes eleverne fra den lokale produktionsskole at lave de mobile møbler, som byen midlertidigt skal indrettes med.

I 2017 vil der dertil være fokus på trafiksituationen med involvering af byens professionelle parter, brugere, Vordingborg Kommune samt ZBC herunder HTX, 10. Klassecenteret.

⁷ Andersen, Helle Nysted (2016): Moderne byledelse kræver nye partnerskaber. <http://www.ktc.dk/artikel/moderne-byledelse-kræver-nye-partnerskabe> (07.02.2016)

5.5 CENTRALE INDSIGTER OG LÆRING AF PROJEKTET FREM TIL NU

Arbejdet med at udvide kendskabet og vække borgernes engagement har været meget ressourcekrævende, men det er, bl.a. via en klar kommunikationsstrategi, lykkedes at vinde udbredelse om konceptet "De røde løbere". De borgere, der har involveret sig, bruger selv termen og ser sig selv som "en af løberne". Det at flytte projektet tæt til selve projektområdet, og til byens parter, og ud af de vante kommunale rammer, har ligeledes bidraget positivt til projektets synlighed.

En anden medvirkende årsag til at folk har engageret sig er, at de har været samlet om nogle konkrete, fysiske projekter. Dog peger flere på, at der ikke er kommet et fysisk output endnu, og at det kan være vanskeligt at fastholde interessen og engagementet, når der ikke kommer konkrete fysiske spor af arbejdet.

Trods utålmodighed blandt særligt de erhvervsdrivende har den grundige involvering omkring konkrete byrumsprojekter bidraget positivt til, at en bred vifte af interessenter kan se sig selv tage aktivt del i byens udvikling og ledelse. Mens idéen om en bredt forankret byledelse nemt kan vinde gehør hos de mere professionelle parter som erhvervsdrivende i bymidten, kræver det tid at få bredt interessentkredsen ud til også at rumme kulturaktører, frivillige, borgerrepræsentanter mv.

I forhold til involveringen af de unge er en vigtig læring, at man skal så tæt på deres hverdag og interesse som muligt for at vinde deres interesse og tid. For at få adgang via deres uddannelser skal man ligeledes være åben og lydhør for de læremål og -planer, der knytter sig til undervisningen. En god tilgang er at bruge kommunens uddannede arbejdskraft til at klæde eleverne på fagligt, alt efter deres interesser og uddannelsesmæssige retning. Gennem en systematisk involvering af de unge er der imidlertid grobund for helt nye abstraktionsniveauer og løsningsforslag, hvilket skaber god energi i projektet og medejerskab til byen.

5.6 METODE OG DATAGRUNDLAG

5.6.1 De gennemførte interview i Vordingborg

Evalueringsteamet har gennemført interview med følgende interessenter i Vordingborg.

Organisation/virksomhed	Interviewet person	Titel
Vordingborg Kommune	Rosa Phillippine Scholain	Projektleder
DGI Huset Panteren	Betina Møgeltoft	Direktør
Handelsforeningen	Mogens Larsen	Formand
Vordingborg Kommune	Jan Michelsen	Udviklingsdirektør
Stof og Hobby	Charlotte Larsen	Butiksejer
Vordingborg Lokalforening	Anders Andersen	Formand
ZBC	Ann Decroix	Rektor

Interviewpersonerne er udvalgt på baggrund af input fra projektledelsen i Vordingborg Kommune. Interviewene er alle gennemført som telefoninterview i perioden november 2016 til januar 2017.

5.6.2 Skriftligt materiale

Vordingborg Kommune (2016): Prioriteringsnotat om igangværende delprojekter.

Vordingborg Kommune (2016): Opnåede resultater, afsluttede delprojekter/aktiviteter ultimo 2016

Vordingborg kommune (2016): Oversigt over igangværende delprojekter/aktiviteter afledt af projektmål.

Vordingborg Kommune (2016): Projektmål og succeskriterier fra Program og Kommissorium

Andersen, Helle Nysted (2016): Moderne byledelse kræver nye partnerskaber. <http://www.ktc.dk/artikel/moderne-byledelse-kræver-nye-partnerskaber> (07.02.2016)

6. Mørke

Mørke er en stationsby⁸ i den vestlige del af Syddjurs Kommune, centralt placeret mellem de tre større byer Aarhus, Randers og Grenå. Byen har 1.552 indbyggere (pr. 1. januar 2016), hvilket gør Mørke til kommunens sjette største by målt på antal indbyggere. Der bor i alt 41.889 indbyggere i Syddjurs Kommune (pr. 1. januar 2016). Indbyggertallet i Syddjurs Kommune er siden 2015 steget med 237 indbyggere, heraf en stigning på 52 indbyggere i Mørke. Der ses en tendens til, at de større byer i kommunen vokser – Ebeltoft, Hornslet, Rønde, Ryomgård, Kolind og Mørke - mens mange af de mindre byer/landsbyer med mindre end 500 indbyggere og landdistrikterne oplever et fald i indbyggertallet.

Mørke havde i den tidligere Rosenholm Kommune status af centerby sammen med Hornslet, men fik med Kommuneplan 2009 for Syddjurs Kommune status som lokalby⁹, dvs. en by med de services, som er nødvendige for at være et godt sted at bo. Mørke er kendetegnet ved at ligge i flot kuperet natur og i et godt kulturmiljø med nærhed til bl.a. Rosenholm og Skaføgaard slotte.

Blandt de største virksomheder i Mørke er Dansk Vilomix, Vahle, Excellent Systems, Mørke Ny Taxi, Vognmand Gert Andersen, Jon's El, CT Stål, Frisør Malou samt dagligvarebutikkerne Dagli'Brugsen og Spar (Min Købmand). Mørke Skole og SFO med ca. 300 elever og ca. 35 lærere og pædagoger er en anden stor arbejdsplads og central institution i Mørke. Ved siden af Mørke Skole ligger Firkløverskolen – en skole for børn og unge med særlige behov under Randers Kommune. Herudover er der også en vuggestue, en børnehave, en juniorklub, et ældrecenter, en kirke og et idrætscenter inkl. hal, motions- og fitnesscenter i byen.

Fra Mørke er der knap 5 km. til Djurslandsmotorvejen (Rute 15), hvormed man kan køre til Aarhus på 30-35 min. Med toget kan man én gang i timen komme til Aarhus på 40-45 min. Mørke ligger således inden for pendlingsafstand til Aarhus, hvilket afspejles af, at 37 pct. af de erhvervsaktive Mørke-indbyggere arbejdede i Aarhus Kommune i 2011, hvilket er relativt mange sammenlignet med det kommunale gennemsnit.

I Syddjurs Kommuneplan 2013 indgår Mørke som en del af vækstområdet, 'Det grønne bånd – Letbanebyerne', dvs. byer, der efter planen vil være forbundet til Aarhus med letbane i 2017. Letbanen vil dels betyde hurtigere og hyppigere afgang fra Mørke Station til Aarhus og Grenaa, hvilket af Syddjurs Kommune vurderes at øge Mørkes bosætningsattraktivitet, ligesom det vil betyde en fysisk opgradering af Mørkes stationsområde. Netop stationsområdet er sammen med hovedgaden centrale fokusområder i både områdefornyelsen og forsøgsprojektet, der beskrives i det følgende.

6.1 BESKRIVELSE AF PROJEKTET I MØRKE

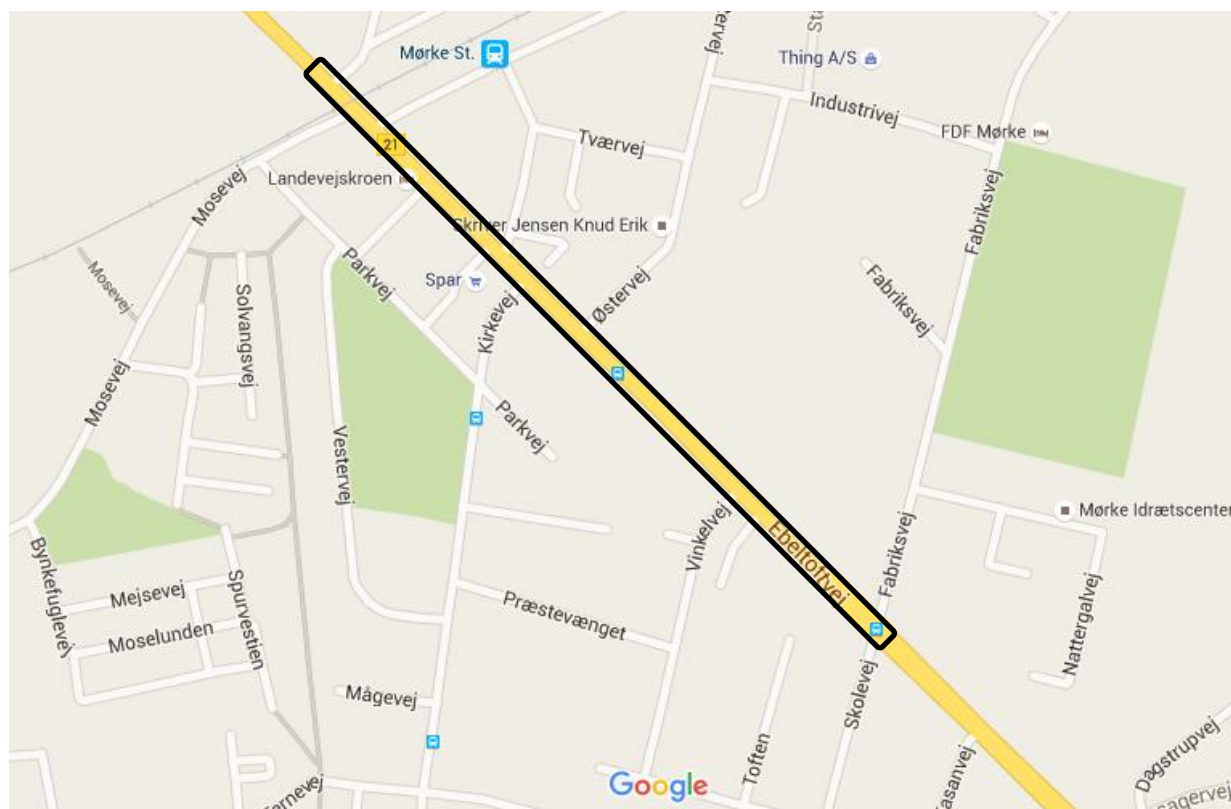
Det tidligere Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter (nu Transport-, Bygnings- og Boligministeriet) meddelte tilsagn og godkendte den 12. maj 2014 **byfornyelsesprogrammet for Mørke Bymidte 'Lys i Mørke'**. Med et budget på 4,5 mio. kr. gennemgår Mørke bymidte fra 2014-2016 derfor en større områdefornyelse. Hovedgaden og stationsområdet er udpeget som det primære fokusområde, men i princippet er hele Mørke by en del

⁸ På Grenaabanen fra Odder over Aarhus til Grenaa.

⁹ "Lokalbyerne er mindre byer end hovedbyerne og har ikke helt de samme offentlige og private tilbud. Derimod indeholder de den nære service, såsom indkøbsmuligheder, som er afgørende for at byerne er gode steder at bo." (Kommuneplan 2009)

af områdefornyelsen. Kortet nedenfor viser hovedgaden (markeret) i forhold til det øvrige Mørke, jernbanen og Mørke station.

Kort 5.1. Kort over Mørke og hovedgaden i Mørke

Kilde: Google

Byrådets målsætning med områdefornyelsen af bymidten i Mørke er at forbedre det fysiske miljø i den centrale del af Mørke, bl.a. med et mere indbydende stationsområde, forskønnelse af hovedgaden og forbedret tilgængelighed og bedre rammer for ophold og forsamlinger i byens rekreative områder¹⁰.

Den 19. oktober 2016 godkendte ministeriet endeligt forsøg med områdefornyelse og bygningsfornyelse i Mørke under titlen 'Genbyg Hovedgaden i Mørke'¹¹. Forsøgsprojektet skal ses i sammenhæng med områdefornyelse i Mørke. Målet med forsøgsprojektet er at undersøge, hvordan man kan genanvende byggematerialer fra nedrivninger af tomme og udtjente bygninger langs hovedgaden i Mørke eller andre steder i lokalområder til genbyg dvs. forbedring af ejendomme i Mørke, primært langs hovedgaden. Idéen bygger på cirkulær økonomi,

¹⁰ Fra Syddjurs Kommunes ansøgning til Transport-, Bygnings- og Boligministeriets (tidl. Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter) pulje til fornyelse af bymidter, handelsgader og mindre byer.

¹¹ Syddjurs Kommune fremsendte d. 19.9.2016 et revideret og vedtaget program for forsøg med områdefornyelse og bygningsfornyelse i Mørke som blev godkendt af ministeriet d. 19.10.2016.

som kombinerer genanvendelse, samfinansiering og et socialt fællesskab mellem lokale aktører. Forsøgsprojektet skal resultere i en ny metode – genbyg-metoden – til genoplivning af hovedgaden i Mørke. En metode, som udvikles sammen med lokale aktører og afprøves på konkrete pilotprojekter i og omkring hovedgaden - i første omgang 'Byens Hus' (medborger- og forsamlingshus i hovedgaden på Ebeltoft 7, 8455 Mørke¹². I ministeriets godkendelse af 'Genbyg Hovedgaden' i Mørke blev det bl.a. accepteret, at:

- Byens Hus opføres som et råhus som et forsøg med bygningsfornyelse.
- En væsentlig del af de medskabende processer og den frivillige inddragelse af borgere, interessenter og håndværkere drejer sig om fysisk realisering.
- Byens Hus skal afprøve en bæredygtig økonomi i form af en kombination af medborgerhus med udstykning af lejlighed.
- Mørke stifter en forening, som Syddjurs Kommune overdrager råhuset til.

Netop Byens Hus, hvor dele af den indvendige del af huset skal (gen)bygges ved brug af genanvendte byggematerialer fra nedrevne ejendomme¹³, er det centrale omdrejningspunkt i forsøgsprojektet. Byens Hus skal dels understøtte Mørkes nye fortælling om 'Lys i Mørke', dels være en fysisk manifestation af 'Mød os i Mørke' (*et mål i områdefornyelsen*), hvor alle byens foreninger, virksomheder og aktive kan være fælles om aktiviteter¹⁴.

6.1.1 Forandringsteori for forsøgsprojektet

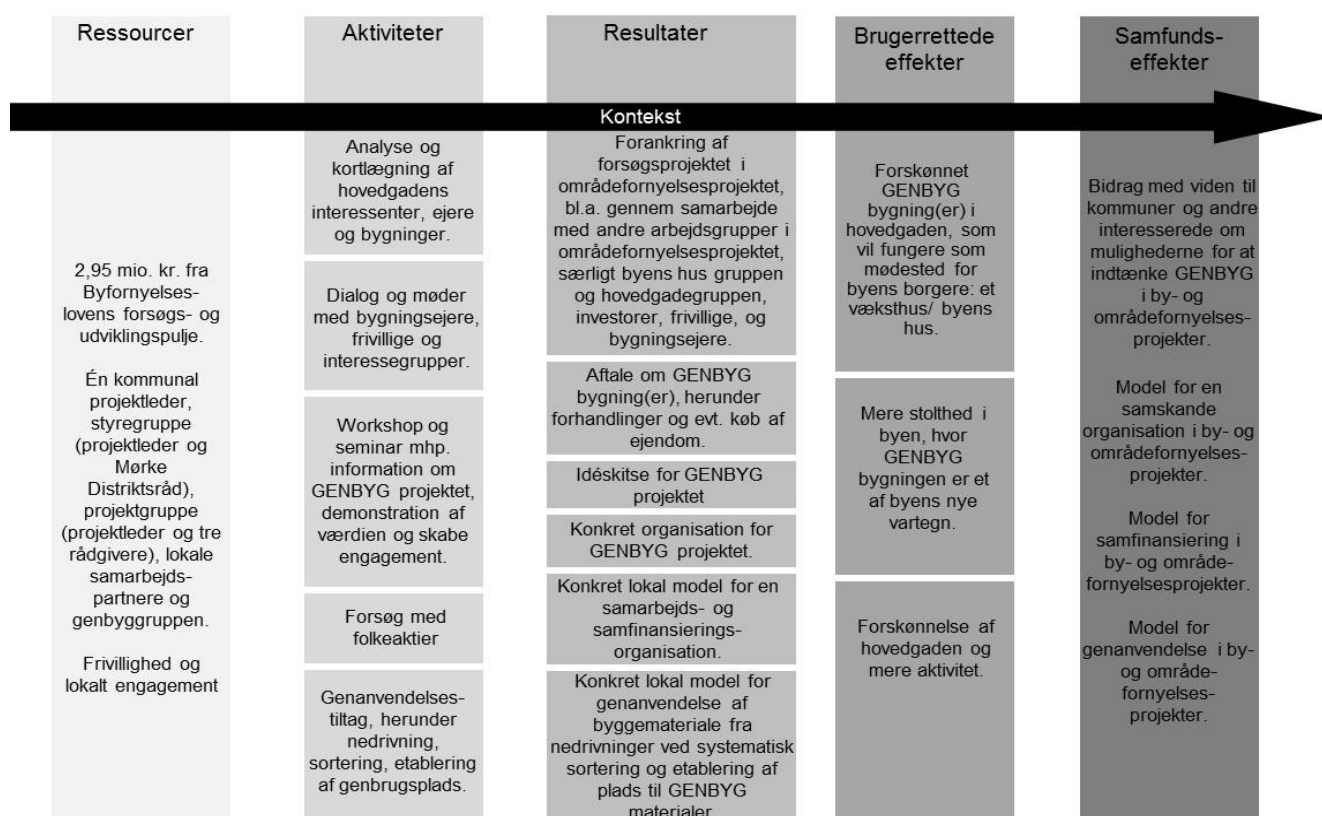
Evaluator har i samarbejde med projektledelsen i Syddjurs Kommune opstillet en forandringsteori for forsøgsprojektet, som synliggør forholdet mellem indsats og forventede resultater og effekter hhv. brugerrettede effekter og samfundseffekter. Forandringsteorien er det centrale omdrejningspunkt i evalueringen af forsøgsprojektet i Mørke.

¹² Syddjurs Kommune (2016): 'Genbyg Hovedgaden i Mørke - Byfornyelsesprogram', september 2016

¹³ Byfornyelsens nuværende regler giver alene mulighed for at give tilskud til opkøb og nedrivning af tomme og nedslidte boliger og visse typer erhverv, og tilskud til udvendige bygningsforbedringer af ejer- og udlejningsboliger, men ikke til bygningsforbedring med brug af genanvendt materialer.

¹⁴ Syddjurs Kommune (2016): 'Genbyg Hovedgaden i Mørke - Byfornyelsesprogram', september 2016

Figur 5.1. Forandringsteori for forsøgsprojektet – Genbyg hovedgaden i Mørke

Det overordnede formål med forsøgsprojektet er **at udvikle og afprøve en ny metode for genanvendelse og reorganisering af lokale ressourcer i områdefornyelsesprocesser**. Lokalt vil forsøgsprojektet alene – på den korte bane – ikke føre til en samlet forskønnelse af hovedgaden i Mørke, men til forskønnelse af én eller enkelte bygninger i hovedgaden via genbyg-metoden, herunder etablering af et mødested for byens borgere – Byens Hus – som skal skabe mere stolthed i Mørke. Områdefornyelsen og forsøgsprojektet vil dog samlet bidrage til forskønnelse og mere aktivitet i hovedgaden.

Udadtil skal forsøgsprojektet bidrage med viden til kommuner og andre interesserede om mulighederne for at indtænke genbyg-metoden i by- og områdefornyelsesprojekter, herunder en model for en samskabende organisation, en model for samfinansiering og en model for genanvendelse i by- og områdefornyelsesprojekter.

En central **kontekstfaktor** (og barriere) for forsøgsprojektets og områdefornyelsens succes i forhold til hovedgaden er, at hovedgaden er en statsvej med meget gennemkørsel mellem en række større byer; et forhold, der ikke ser ud til at blive ændret fremadrettet. En anden nævneværdig kontekstfaktor er, at områdefornyelsesprojektet har været i gang siden medio 2014, og at der i regi af områdefornyelsen siden da er blevet gennemført en

række aktiviteter, herunder opstart af diverse grupper, som er involveret i fx udvikling af Byens Hus og hovedgaden. Forsøgsprojektet skal ses i forlængelse af den igangværende områdefornyelse, og aktiviteterne skal som følge heraf koordineres.¹⁵

6.2 STATUS FOR PROJEKTET

Baselinemålingen viste, at følgende hovedaktiviteter – og resultater var opnået primo 2016:

- En kortlægning og analyse af hovedgadens interessenter, ejere og bygninger.
- Bilaterale møder, der skulle skabe netværk og relationer og overblik over mulige genbyg-projekter, dvs. med mulige ejendomme/placeringer, et beskrevet sagsforløb og status for hver af de mulige ejendomme/placeringer.
- Afholdelse af møder med lokale for at opbygge engagement. Evaluators observerede stort engagement blandt lokale aktører i forhold til at 'få gjort noget ved hovedgaden'.
- Dannelse af Genbyg-gruppen.
- Et par af de mest nedslidte ejendomme i hovedgaden nær stationen er blevet renoveret og forskønnet og bliver nu anvendt bl.a. til beboelse.

Siden primo 2016, hvor baselinemålingen blev foretaget, har der samlet været en positiv fremdrift, hvad angår forsøgsprojektet 'Genbyg hovedgaden i Mørke' – om end de i forhold til den oprindelige tidsplan er 3-6 måneder forsinket.

Efter en svær proces, som har medvirket til at forsinke tidsplanen, er det lykkedes at fusionere områdefornyelsesprojektets plan om et kultur- og aktivitetshus med forsøgsprojektets plan om et vækst- og aktivitetshus i et kommende Byens Hus, der er et bud på et fremtidens medborgerhus/forsamlingshus¹⁶.

Et andet element, der har forsinket processen, er, at det tog lang tid, før det endelig lykkedes Syddjurs Kommune at købe en ejendom i hovedgaden, der kunne anvendes til Byens Hus. En central barriere i forhold til at købe en egnet ejendom i hovedgaden var, at Syddjurs Kommune rent juridisk ikke må betale mere end markedspris for en ejendom. Den gamle genbrugsbutik i hovedgaden i Mørke (Ebeltoftvej 7) er nu blevet opkøbt efter lang tids tovtrækkeri med den daværende ejer pga. pris. Ejendomme er nu revet ned, og de har udvalgt de byggematerialer, som kan genbygges i Byens Hus, der bygges samme sted.

Et tredje element, der har medvirket til at forsinke tidsplanen, er, at der har været uenigheder omkring nedrivningen af ejendommen på Ebeltoftvej 7, hvor lokale aktører gerne ville have revet den ned tidligere, men hvor Syddjurs Kommune med råd fra arkitekt og rådgiver Peter Skjalm, RUM3 Studio - som har mange års erfaring med genbygmetoden - pegede på behovet for at besigtige ejendommen inden nedrivning for at udpege de

¹⁵ Områdefornyelsesmidler kan alene anvendes til offentligt tilgængelige arealer, det vil sige pladser og torve, men ikke til istandsættelse af private ejendomme og arealer. Forsøgsprojektet kan understøtte områdefornyelsen, idet forsøgsmidlerne kan anvendes til bygningsforbedringer, opkøb, nedrivninger og genbyg.

¹⁶ Byens Hus for byens borgere bliver en kombination af et medborgerhus, forsamlingshus, aktivitetshus og et væksthus og er en fusion af planerne fra områdefornyelsen om et kultur- og aktivitetshus og planerne for forsøgsprojektet om et vækst- og aktivitetshus.

materialer, der kan genanvendes i Byens Hus. Dels for at sikre, at materialerne har tilstrækkelig kvalitet, dels for at sikre, at der er en konkret plan for, hvor materialerne skal genanvendes i Byens Hus.

”Det går langsomt, men det går fremad. Men sådan er det med cirkulær økonomi, hvor der er en særlig logik og en bestemt rækkefølge, der er anderledes end, hvis du fx skal bygge eller renovere med materialer fra et bygge-marked.”

Rådgiver

Dog er der de sidste tre til seks måneder sket markante fremskridt i forsøgsprojektet, der særligt skyldes, at ovenstående udfordringer er overvundet, som i sig selv er vigtige resultater.

6.3 RESULTATER

Som også redegjort for i baselinemålingen, har områdefornyelsen og forsøgsprojektet i Mørke med stor sandsynlighed foranlediget privat initiativ, der bidrager til forskønnelse af hovedgaden. Siden baselinemålingen er genbrugsforretningen, der tidligere lå på Ebeltoftvej 7, flyttet i andre lokaler efter eget initiativ og på markeds-vilkår, hvilket har muliggjort Syddjurs Kommunes køb af ejendommen. En anden bygning i hovedgaden er blevet i sat stand og lavet til lejligheder, og kroen på Ebeltoftvej 8 – der ligeledes var nedslidt – er blevet solgt.

De primære resultater det seneste år er, dels at områdefornyelsesprojektets plan om et kultur- og aktivitetshus og forsøgsprojektets plan om et vækst- og aktivitetshus er blevet fusioneret i arbejdet for ét Byens Hus, dels at der er blevet revet ejendomme ned i hovedgaden, hvorfra udvalgte materialer skal genbruges, dels at der nu ligger en konkret plan for et Byens Hus i hovedgaden:

”Vi har fået skitseret og tegnet et hus, som bliver et varemærke for byen. Det bliver et hus, hvor alle, der har været involveret, bakker op, og som rummer det, vi har brug for. Og så kommer man til at kunne se, at huset er designet med gode genbyg materialer. Det har været vigtigt for os, at det ikke bliver et ’klovneprojekt’, men at det bliver et flot og solidt hus. At det bliver et feinschmecker genbyg hus.”

Medlem af Genbyggruppen

”Det er en succes, at det er lykkedes at fjerne en nedslidt ejendom fra hovedgaden, og at de er godt i gang med Byens Hus”

Afdelingschef i Syddjurs Kommune

Det er ligeledes værd at fremhæve, at der fortsat er stort lokalt engagement, og at mange lokale bidrager i arbejdsgrupper – også når der konkret skal udføres arbejde fx nedrivning af ejendomme. Det gælder bl.a. i løbet af januar 2017, hvor de afholder en række workshops/arbejdsdage med deltagelse af lokale aktører (frivillige) og Peter Skjalm, der har til formål at vurdere, hvilke materialer, der skal genanvendes i Byens Hus.

Efter planen er der ultimo januar 2017 udarbejdet udbudsmateriale på en fagentreprise på bygning af råhuset i Byens Hus, som Peter Skjalm, RUM3 Studio, har udarbejdet tegningerne til. Pt. er myndighedsbehandlingen af Byens Hus i gang. Der er indsigelser mod huset, hvilket Kenneth Jensen, Syddjurs Kommune, mener er normalt, da fx naboen kan have nogle interesser.

6.4 PROJEKTETS FORTSATTE FREMDRIFT OG FOKUS

Ambitionen er, at projektet når sine mål, herunder at Byens Hus med brug af genanvendte materialer fra nedrevne bygninger står færdigt i løbet af 2017, så Syddjurs Kommune kan overdrage huset til byen.

På den korte bane skal projektet have overstået myndighedsbehandlingen, og de skal have udvalgt en entreprenør til at bygge råhuset i Byens Hus. Herefter skal Byens Hus indrettes bl.a. ved brug af genanvendte materialer, der primært skal anvendes til de store flader (gulve, mursten mv.) i den indvendige del af Byens Hus.

Det er planen, at en forening med et alment sigte skal drive Byens Hus, når det overdrages fra Syddjurs Kommune. Det forudsætter dels, at der dannes en forening, dels at der findes en bæredygtig model for driften. I forhold til førstnævnte har Alette Lena Skov-Hansen, Syddjurs Kommune, udarbejdet et revideret forslag til vedtægter for Byens Hus, dvs. vedtægter for dannelse af foreningen 'Mørke og Omegns Kultur- og Borgerhus'. I starten af 2017 blev der afholdt en stiftende generalforsamling, hvor 60-70 mennesker mødte op, og hvor der blev valgt en bestyrelse. I forhold til drift og finansiering, så er der fundet en model for driften af Byens Hus, hvor et centralt element bliver en lejebolig i den ene ende af huset. Lejeindtægten fra boligen skal dække driften af Byens Hus. De har desuden søgt midler hos en række fonde, og har fx modtaget 200.000 kr. fra forsynings-selskabet NRGi til Byens Hus. Det er endvidere fortsat en mulighed at hente penge ind ved folkeaktier. Pengene er ikke indsamlet, men projektledelsen vurderer, at der er potentiale for at indsamle 500.000 kr. via folkeaktier.

Projektledelsen fra Syddjurs Kommune har løbende arbejdet meget med at skabe ejerskab til forsøgsprojektet blandt lokale aktører i Mørke, men det har også været vigtigt at sikre den politiske opbakning. Lokalt har der fra start været stort engagement (jf. baselinemålingen) i forhold til at 'få gjort noget ved hovedgaden', hvilket der fortsat er, og i dag er der også politisk engagement og bevågenhed på indsatserne i Mørke. Forankringen på politisk niveau har været vigtig at opnå, bl.a. for at sikre, at der er bevågenhed på resultaterne af forsøgsprojektet efter projektets afslutning. Syddjurs Kommune vil derfor bl.a. være en del af bestyrelsen i Byens Hus det første år for at sikre, at der kommer indhold i Byens Hus i form af aktiviteter og for at sikre, at driften af huset finder fodfæste.

6.5 CENTRALE INDSIGTER OG LÆRING AF PROJEKTET FREM TIL NU

Flere af interviewpersonerne har peget på, at oplevelse af fremdrift er essentielt for at sikre, at frivilliges engagement bibeholdes, og så de ikke føler, 'der går bureaukrati i den'. Der peges bl.a. på, at det er mere konstruktivt at mødes og udføre et konkret arbejde i fællesskab 'i sprints over kortere perioder', som giver oplevelsen af fremdrift, fremfor at invitere info- og dialogmøder. De frivillige Mørke-borgere er generelt meget aktive, når der skal laves noget praktisk, mens de til gengæld er blevet frustrerede i de perioder, hvor de ikke føler, der sker noget fx på og mellem info- og dialogmøder. Peter Skjalm, RUM3 Studio, benævner denne tilgang 'borgerbidragelse', hvor frivillige ikke blot inddrages, men bidrager til at udføre konkret arbejde sammen med andre

lokale aktører. I byggeprojekter forudsætter tilgangen i nogle henseender dog, at der er fagekspertise til stede, som sikrer, at opgaverne bliver udført korrekt.

Det er desuden en vigtig læring, at den interne organisering i kommunen og opbakning fra ledelse og politikere er central for projektets fremdrift. Konkret har Alette Lena Skov-Hansen, Syddjurs Kommune, fx haft brug for råd og vejledning fra Team Ejendomme i Syddjurs Kommune af flere omgange, hvilket har krævet, at der afsættes ressourcer internt i kommunen hertil. Det er der også blevet gjort, hvilket har været afgørende for projektets fremdrift.

I Mørke har der fra start været stort lokalt engagement og lyst til at være involveret. Det viser sig bl.a. ved, at der er 20 medlemmer af genbyg-styregruppen. Der betyder samtidig mange interesser og holdninger til stort og småt. To interviewpersoner peger på, at der er behov for en beslutningsdygtig byledelse blandt de lokale frivillige, der har mandat til at tage beslutninger. Der argumenteres for, at borgerinddragelse aldrig må være målet, men et middel til at nå et mål. De mange holdninger betyder dels, at beslutninger kan blive udskudt, så folk oplever manglende fremdrift, dels at de må gå på kompromis, som ikke nødvendigvis giver de bedste løsninger på lang sigt.

Én anden interviewperson peger på det positive i, at projektet har været præget af stort engagement, lokaldemokrati og inddragelse, men at det samtidig har været et projekt, som til tider er gået i hårdknude, selvom de i dag er nået langt. Et muligt greb er ifølge interviewpersonen mere overordnet projektstyring og milepæle, der styres efter for at sikre fremdrift. Her kan kommunen spille en rolle sammen med en byledelse, som dog ikke må være på bekostning af dialogen mellem kommune og lokale, det lokale demokrati og de frivilliges engagement, som sikrer ejerskab og forankring.

I den første periode af forsøgsprojektet gennemførte projektledelsen en kortlægning og analyse af hovedgadens interessenter, ejere og bygninger. Det har dog vist sig, at der løbende har været behov for at gennemføre interressentanalyser, da interressentlandskabet hele tiden ændrer sig. Nogle springer fra og nye kommer til. Nogle har lyst og kompetencer til at bidrage på nogle områder, mens andre har lyst og kompetencer til at bidrage på andre områder. Er der ikke løbende overblik over interressentlandskabet, kan det være vanskeligt at agere hurtigt.

6.6 METODE OG DATAGRUNDLAG

6.6.1 De gennemførte interview i Mørke

Evalueringsteamet har gennemført interview med følgende interessenter i Mørke:

Organisation/virksomhed	Interviewet person	Titel
Syddjurs Kommune	Alette Lena Skov-Hansen	Projektleder
Syddjurs Kommune	Kenneth Jensen	Afdelingschef i Plan, Kultur og Erhverv
3RUM Studio	Peter Skjalm	Arkitekt og rådgiver
GENBYGGRUPPEN	Kasper Urth	Borger og Formand for Mørke Distriktsråd
GENBYGGRUPPEN	Jens Kjeldsen	Borger, investor, ejer af frisørkæden Malou (bl.a. med en forretning på hovedgaden) og med i arbejdsgruppen.

Interviewpersonerne er udvalgt på baggrund af input fra projektledelsen i Syddjurs Kommune. Interviewene er alle gennemført som telefoninterview i perioden november 2016 til januar 2017.

6.6.2 Skriftligt materiale

RUM3 Studio (2016): 'Genbyg Byens Væksthus i Mørke', til brug for myndighedsprojekt og udbudsmateriale, 14. september 2016.

RUM3 Studio et al (2016): 'Byens Hus for byens borgere – Ny definition af et medborgerhus/forsamlingshus/aktivitetshus/væksthus?'

Syddjurs Kommune (2016): 'Genbyg Hovedgaden i Mørke - Byfornyelsesprogram', september 2016 (Godkendt)

Syddjurs Kommune et al (2016): 'Vedtægter for BYENS HUS'. Revideret forslag udarbejdet af Syddjurs Kommune (*skal godkendes*), 14. november 2016.

Udlændinge-, Integrations- og Boligministeriet (2016): 'Tilsagn om støtte og godkendelse af forsøg med områdefornyelse i Mørke, Genbyg Hovedgaden i Mørke', til Syddjurs Kommune, 19. oktober 2016.

7. Langå

Langå er en østjysk by, som ligger mellem Randers (ca. 15 km) og Aarhus (ca. 45 km). Byen har 2.869 indbyggere (pr. 1. januar 2016)¹⁷, hvilket er en svag stigning fra niveauet i 2010 med 2.795 indbyggere. Demografisk har byen oplevet en stigning i andelen af ældre over 65 år, mens andelen af 0-17 og 18-24-årige er faldet. Frem til 2007 var Langå hovedsædet for Langå Kommune, men med kommunalreformen i 2007 blev den indlemmet i Randers Kommune. Endvidere betød åbningen af motorvej E45 i 1994, at Langås betydning som trafikknudepunkt blev reduceret. Således er byen i løbet af de sidste årtier gået fra at være en hovedby med et levende handelsliv på hovedgaden til at være en perifer bosætningsby.

Landsbyen Langå kan spores tilbage til 1345, og denne fik i 1862 – med anlæggelsen af første del af den jyske længdebane – en broderby i stationsbyen Langå. I begyndelsen af 1900-tallet smeltede de to byer sammen. De to perioder i Langås historie kan aflæses i byens bebyggelsesstruktur. Langås bykvarterer er adskilt af jernbanen, hvor midtbyen og den største koncentration af boliger ligger vest for banen. Den oprindelige del af Langå kan stadig ses i bybilledet som et landsbymiljø i udkanten af det nuværende Langå.

Langås vigtigste aktiv er, at det er en stationsby på jernbanestrækningen mellem Aarhus og Randers, som danner udgangspunkt for togforbindelsen mellem Viborg-Skive-Struer. Et andet aktiv for byen er den naturskønne beliggenhed ved Gudenåen og nærheden til skove, enge og vandløb. Langå har samtidig et bredt udbud af offentlige services og institutioner, herunder et kulturhus der indeholder bibliotek, lokalarkiv, museum og aktivitetshus, en skole med 0.-9. klasse, tre børnehaver, idrætscenter, lægehus og tandlæger. Herudover huser Langå dagligvarebutikkerne Fakta og Rema 1000 samt en række specialbutikker.

Den største udfordring for Langå er, at byen på trods af sin gunstige placering på jernbanenettet ligger relativt isoleret, da der er ca. 12 km. til motorvejsnettet (E45 ved Randers). Dette betyder, at mange nye potentielle tilflyttere fravælger Langå til fordel for andre lignende byer som fx Stevnstrup, der har omtrent det samme udbud af offentlige services og ligger tættere på både Randers (ca. 9 km.) og E45 (ca. 5 km). Den altovervejende trussel for byen er derfor utilstrækkelig tiltrækning af nye borgere, som i værste tilfælde kan føre til nedskæringer i den offentlige service, butiksdød, stagnerende eller faldende huspriser og et smuldrende fællesskab.

7.1 BESKRIVELSE AF PROJEKTET I LANGÅ

Det overordnede formål med forsøgsprojektet er at omdanne hovedgaden Bredgade i samarbejde med lokale borgere, erhverv, organisationer og eksterne idéskabere. I løbet af projektets treårige periode fra primo 2015 til ultimo 2018 er det meningen, at projektet skal anvise og afprøve muligheder for at skabe liv og nye anvendelser i form af midlertidige eller permanente tiltag i samskabelse mellem det private og det offentlige. Til forsøgsprojektet har Langå fået bevilget 4,5 mio. kr. af Transport-, Bygnings- og Boligministeriet (tidl. Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter).

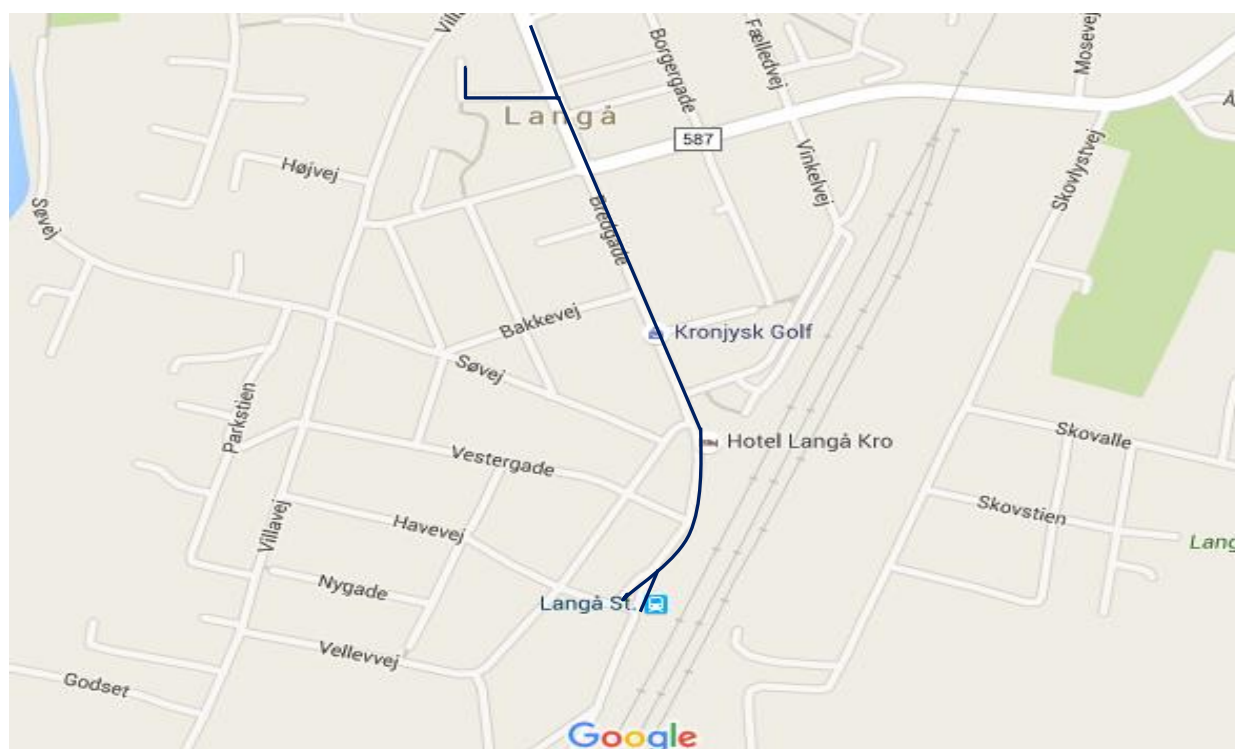
Projektet følger to spor, som går hånd i hånd og understøtter hinanden. Det ene spor omhandler den mentale omdannelse, og det andet spor er den fysiske omdannelse. Frem til 2017 er projektet i forsøgsfasen, hvor der

¹⁷ Danmarks Statistik (2016)

afsættes 1.750.000 kr. til at fremhæve Bredgades potentialer og afprøve midlertidige idéer. Der er ikke i forvejen fastlagte projektidéer, og det er et vigtigt element i projektet, at arbejdet er baseret på en levende proces, hvor idéerne dukker op undervejs i et fællesskab mellem byens borgere. Det suppleres med, at der i perioden er planlagt en række offentlige arrangementer, som borgerne og handelslivet kan deltage aktivt i. Disse arrangementer skal vise, at projektet lever, og at det er åbent for alle. Efter forsøgsfasen er der afsat 1.750.000 kr. til den fysiske omdannelse og de permanente tiltag, der gennemføres i kølvandet af de indhentede erfaringer fra de midlertidige initiativer.

Udfordringen, som projektet skal løse, er den tilbagegang, der kommer til udtryk på Bredgade, der ikke fremstår så livlig som tidligere. På trods af at der i løbet af de sidste par år er kommet et par nye specialbutikker til gaden, er der stadig dele af den, der fremstår mindre attraktiv med nedslidte bygninger og lav grad af social aktivitet. Hovedgaden opleves af borgere og handelsliv som en hæmsko for, at byen kan udvikle sig i en mere positiv retning og tiltrække nye borgere og forretninger til byen. Det skyldes, at den er Langås ansigt udadtil, men samtidig også et samlingspunkt for byens borgere. Historisk har Bredgade været stationsbyens hande­lsgade, og de to-tre etagers høje bebyggelse vidner om, at gaden har været driftig og levende. Kortet nedenfor viser det område, som forsøgsprojektet har fokus på.

Kort 6.1. Kort over Langå og Bredgade, som forsøgsprojektet fokuserer på

Kilde: Google

Fornyelsen og redefineringen af Bredgade i forsøgsprojektet er en indsats blandt flere og indgår som en del af Langås samlede områdefornyelse. Jf. forsøgsprojektets egne forventede resultater og effekter (succeskriterier), skal projektet opnå følgende:

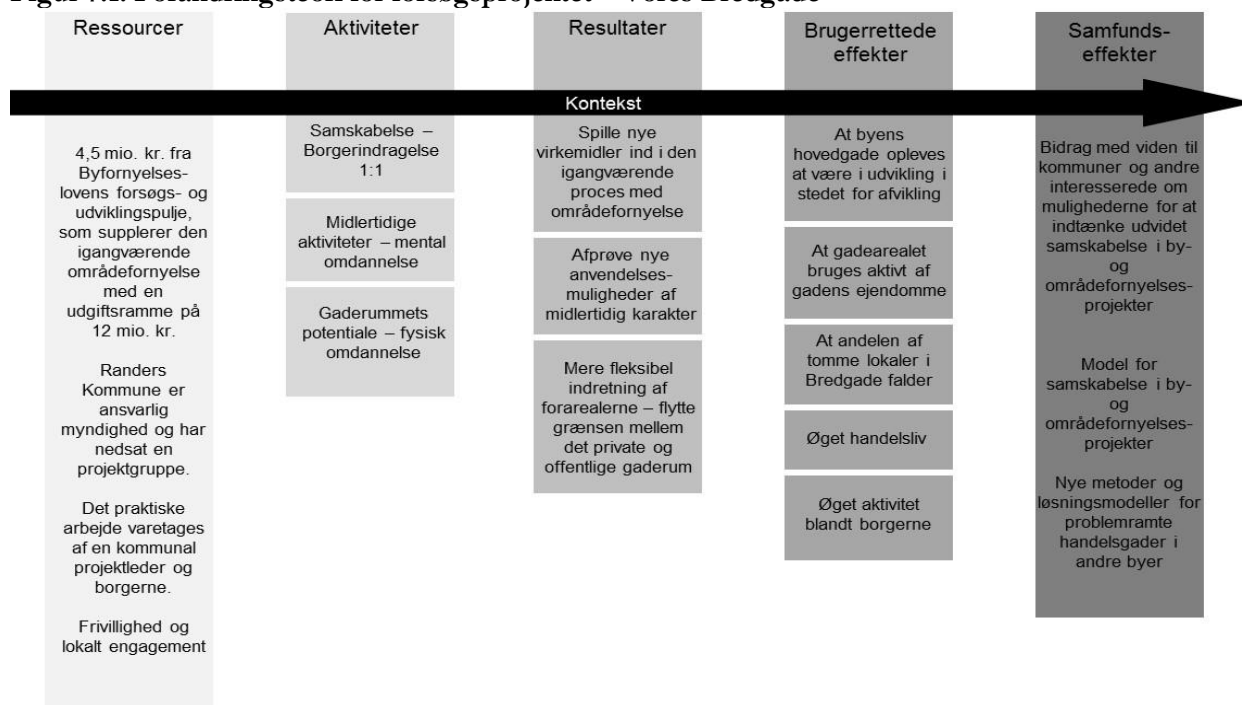
- At byen oplever en hovedgade i udvikling i stedet for afvikling.
- At gadearealet bruges aktivt af gadens ejendomme.
- At en bred vifte af borgere, grundejere, institutioner og foreninger deltager i udviklingen af 'Vores Bredgade'.
- At der afholdes mindst tre midlertidige aktiviteter.
- At der formuleres fælles rammer for omdannelsen.
- At andelen af tomme lokaler i Bredgade falder.

Disse er indarbejdet i forandringsteorien nedenfor.

7.1.1 Forandringsteori for forsøgsprojektet

Vi har i samarbejde med projektledelsen i Randers Kommune opstillet en forandringsteori for forsøgsprojektet – Vores Bredgade – som synliggør forholdet mellem indsats og forventede resultater og effekter hhv. brugerrettede effekter og samfundseffekter. Forandringsteorien er det centrale omdrejningspunkt i evalueringen af forsøgsprojektet i Langå.

Figur 7.1. Forandringsteori for forsøgsprojektet – Vores Bredgade

Som beskrevet er det overordnede formål med forsøgsprojektet **at omdanne Bredgade via samskabelse ved at teste nye anvendelses- og løsningsmuligheder for derved at spille nye virkemidler ind i den igangværende proces med områdefornyelse.**

En forudsætning for, at forsøgsprojektet lykkes, er, at der er et stort engagement blandt byens borgere, og at de i fællesskab finder frem til nye anvendelses- og løsningsmuligheder, som de vil afprøve. Derfor er projektet organiseret omkring 'Bredgadegruppen', som består af en række forskellige interessenter (borgere, handelsforening, borgerforening, handelsliv). Således er selve samskabelsen og den mentale omdannelse en vigtig del af projektet, og det er derfor vigtigt, at der etableres et ejerskab til projektet, så det ikke opfattes som et kommunalt projekt, men som et fælles projekt, der bagefter kan leve videre uden kommunens involvering.

7.2 STATUS FOR PROJEKTET

Baselinemålingen viste, at følgende hovedaktiviteter - og resultater var opnået primo 2016:

- Introevent i forbindelse med 'Open by Night'. I august 2015 blev torvet omdannet til et midlertidigt aktivitets- og møderum med plads til leg og ophold.
- Midlertidig aktivitet med overskriften 'Lys og skala'. I december 2015 blev den tomme bankbygning omdannet til et fyrtårn for lokalt engagement. Langå Handel og Bredgadegruppen arrangerede julehuset, hvor mange besøgende i alle aldre fik anledning til at mødes om alt fra dukketeater til vinsmagning.
- Afholdelse af møder i regi af Bredgadegruppen.

Siden primo 2016, hvor baselinemålingen blev foretaget, har der samlet været en positiv fremdrift, hvad angår forsøgsprojektet 'Vores Bredgade' i Langå.

Den mest markante ændring i organiseringen har været udskiftningen af den oprindelige projektleder Mia Nør-lund Jensen, som valgte at stoppe og sidenhen er blevet erstattet af Line Heydorn Thorsager. Blandt interviewpersonerne er oplevelsen, at projektleaderskiftet har betydet, at projektet har ligget stille i en periode, men at det efterhånden er ved at være oppe i 'gear' igen. Der er forståelse for, at projektet af den grund har mistet 'momentum', men som en af interviewpersonerne også giver udtryk for, "*er det meget naturligt med en overleveringsperiode*".

Generelt er der en positiv stemning omkring forsøgsprojektet, og en væsentlig faktor har været indvielsen af det nye torv, som imidlertid er en del af områdefornyelsen og ikke forsøgsprojektet. En vigtig pointe er, at Langås borgere generelt ikke skelner mellem forsøgsprojektet i Bredgade og den generelle områdefornyelse i byen, og derfor betragtes de forskellige tiltag og fysiske forandringer i bybilledet som sammenhængende. De fysiske markeringer er med til at skabe fornyet involvering og begejstring blandt borgerne, som endvidere spreder sig til de andre projekter, herunder forsøgsprojektet. Foruden indvielsen af torvet har den sidste delfinansiering på 2,5 mio. kr. bevilget af Randers Kommune til færdiggørelse af en bro over jernbanen ligeledes skabt fornyet gejst omkring projektet.

Områdefornyelsesprogrammet har generelt bidraget positivt til forsøgsprojektet, fordi det har modnet parterne og vist, at borgerne og de butik drivende godt kan samarbejde om at udvikle byen. Udfordringen for projektet

er stadig, at visse borgere har en armslængde til projektet og opfatter det som 'kommunens projekt' og ikke deres eget. Det er derfor fortsat et vigtigt element i forsøgsprojektet, at det opleves som en proces, som løbende ændrer borgernes mentale indstilling til Bredgade. Bl.a. derfor er ændringerne i Bredgade i første omgang midlertidige for at undgå, at der trækkes noget ned over hovedet på butikslivet og borgerne, uden at det har været genstand for en offentlig debat og en vurdering af, hvad der har fungeret godt og mindre godt.

I løbet af 2016 blev den midlertidige aktivitet 'Grøn Bredgade' gennemført. 'Grøn Bredgade' satte fokus på at gøre Bredgade mere grøn. Bl.a. blev der iværksat fartdæmpning i form af 18 blomsterkummer på vejen for at gøre opmærksom på gadens karakter som en hovedgade med fartbegrænsning på 40 km/t. Derudover blev der opstillet tre grønne parasoller for at give mulighed for ly og læ. Det har vist sig, at blomsterkummerne på kørebanen havde den ønskede effekt med hensyn til fartdæmpning. Imidlertid var de lave kummer, der skulle sikre oversigtsforhold udsatte i forhold til påkørsel, især fra bakkende biler.

Selvom der stadig er en udfordring omkring at få skabt et fælles sprog og mål blandt byens borgere, handelslivet og kommunen, er interviewpersonerne optimistiske omkring projektet og har forventninger til, at det vil vende stemningen i byen og kan leve videre uden kommunens deltagelse.

7.3 RESULTATER

Både områdefornyelsen og forsøgsprojektet har været med til at skabe et større engagement blandt Langås borgere, idet det er blevet tydeligt, at projekterne har affødt konkrete fysiske ændringer i bybilledet og dermed indvirket positivt på byen. Konkret har områdefornyelsen bidraget med et nyt torv samt med ekstra delfinansiering, som har givet mulighed for at realisere projektet om etableringen af en bro over banelegemet. Derudover er de midlertidige aktiviteter som 'Lys og Skala' og 'Grøn Bredgade' i regi af forsøgsprojektet blevet planmæssigt gennemført. Et andet vigtigt resultat er den lokale mobilisering.

“Succesen for projektet ligger i mobiliseringen af lokale borgere. Det kan vi nemlig bruge i mange andre sammenhænge og gør, at vi som by står stærkere end før”

Butiksdrivende på Bredgade

Den positive opmærksomhed omkring Bredgade og det større lokale engagement i Langå har skabt positive sideeffekter, herunder et samarbejde med Vestpark Festivalen med henblik på at gøre Bredgade til eksponent for byens kulturelle kvaliteter. De tomme butiksvinduer er eksempelvis blevet brugt til at fortælle om Vestpark Festivalen. Det er ydermere planen, at der i løbet af efteråret arbejdes på et gavlmaleri i Bredgade, som dels skal forskønne en gavlfacade og derudover være et mere permanent kunstnerisk aftryk i hovedgaden, der afbilder Langå, som en by med tradition for musik.

Et andet betydningsfuldt initiativ er Langå Musikstation, hvor en lokal forening af musikere og iværksættere arbejder på at omdanne den tomme stationsbygning til et fællesskab for kreativt iværksætteri. Der er indledt en dialog omkring et samarbejde mellem Langå Musikstation og Vores Bredgade, hvor Randers Kommune bl.a. har deltaget i møder med DSB omkring udlejning af den tomme stationsbygning.

I løbet af 2017 skal omdannelsen af forarealerne igangsættes. I den sammenhæng skal der udarbejdes fælles rammer for omdannelse af de offentlige forarealer, som defineres i et samarbejde mellem grundejere, borgergrupper og kommunen. Idéen er, at det muliggør en mere fleksibel indretning og en anden rumlig udnyttelse af gaderummet, fx ved at etablere arealer, der indbyder til ophold.

7.4 PROJEKTETS FREMDRIFT OG FOKUS

Det er stadig ambitionen, at forsøgsprojektet i 2017 skal følge planen i projektansøgning om at afprøve midlertidige idéer suppleret med, at der afholdes en række offentlige arrangementer, som Langås borgere og handelsliv kan deltage aktivt i. Efter forsøgsfasen vil den permanente fysiske omdannelse blive sat i gang.

Flere vurderer i interviewene, at projektet er omtrent midtvejs. Det har bidraget til at skabe fornyet optimisme og begejstring i Langå, og som beskrevet fremhæves især indvielsen af det nye torv, som er en del af områdefornyelsen, som et vigtigt bidrag til at få skabt en positiv stemning omkring forsøgsprojektet. Skiftet af projektleder har betydet, at forsøgsprojektet i en periode har ligget stille, men den generelle oplevelse blandt de interviewede er, at det ikke har haft store konsekvenser for projektet, som er ved at komme op i 'gear' igen og stadig forventes at følge tidsplanen.

Det fremhæves i interviewene med projektleder og centrale interessenter, at et opmærksomhedspunkt i forsøgsprojektet fortsat bør være på at opretholde gejsten blandt byens forskellige interessenterne. En udfordring er, at der er borgere i byen, som oplever, at der sættes noget i gang, men ikke helt forstår, hvorfor det er gjort på den måde. Bevillingerne er givet under nogle betingelser, som handler om samskabelse og frivillighed, og det er et budskab, som er vigtigt at få kommunikeret ud. Der er dog stadig borgere, som ikke forstår, at der bruges penge på midlertidige aktiviteter.

"Mange synes, at det er noget pjat. Der er en problemstilling i, at de ikke helt forstår, hvorfor der skal bruges penge på det. Det er en udfordring at skulle kommunikere det til dem. Jeg ved ikke, hvordan man kunne gøre det anderledes. Vi gør meget for at kommunikere det ud via de sociale medier."

Medlem af Bredgadegruppen

Det er desuden langt fra alle byens borgere, som er involveret i projekterne, hvorfor det er vigtigt at have en stærk kernegruppe, som kan tage det lange seje træk og sørge for, at der sker noget.

"Hvis der ikke sidder en stærk kernegruppe, der kan tage det lange seje træk, så sker der ikke noget. Man har brug for at have nogen, der kan bide tænderne sammen og har en vilje til at prøve det af flere gange. Det er langt ben ad vejen de samme, som trækker læsset. På den måde er man også forskånet for diskussioner."

Medlem af Bredgadegruppen

7.5 CENTRALE INDSIGTER OG LÆRING AF PROJEKTET FREM TIL NU

Flere af interviewpersonerne har peget på, at det er afgørende for projektets succes, at der skabes et fælles engagement omkring projektet, og at fokus fastholdes på, hvad formålet med projektet og tilsagnet er. Det er desuden nødvendigt, at man gennemgår de forskellige stadier i projektet, som til sidst skaber en mental omdannelse blandt byens interessenter og et 'fælles sprog' mellem borgere, handel og kommunen. Fokuset på den mentale omdannelse betyder samtidig, at der er en risiko for, at projektet fremstår som langsomt for nogen, fordi de ikke kan se en umiddelbar effekt af projektet.

Det har desuden været afgørende for forsøgsprojektets succes, at det har været koblet tæt til områdefornyelsen i Langå, fordi det har givet nogle spin-off effekter på projektet og har bidraget til at holde gejsten oppe. Flere interviewpersoner skelner ikke mellem forsøgsprojektet og områdefornyelsen, men ser det som sammenhængende, og at fremdriften i områdefornyelsen indvirker positivt på forsøgsprojektet. Eksempelvis har de synlige fysiske markeringer, som fx introeventet i forbindelse med 'Open by Night' eller indvielsen af det nye torv, været vigtige i forhold til at skabe opmærksomhed omkring projektet og minde byens interessenter om, at projektet lever.

Tovholder på projektet har i høj grad været projektlederen fra Randers Kommune. Hun har spillet en vigtig rolle for at formulere tanker og planer bag forsøgsprojektet og dermed været en afgørende brik for projektets succes. Bl.a. har projektlederen sørget for - i så vidt omfang som muligt - at være synlig i bybilledet, bl.a. ved at etablere en butik på Bredgade og ved at holde de centrale interessenter i byen orienteret om status og fremdrift i projektet.

7.6 METODE OG DATAGRUNDLAG

7.6.1 De gennemførte interview i Langå

Evalueringsteamet har gennemført interview med følgende interessenter i Langå:

Organisation/ virksomhed	Interviewet person	Titel
Randers Kommune	Line Heydorn Thorsager	Projektleder
Borger i Langå	Dorthe Tapomayi Nielsen	Medlem af Bredgadegruppen
Borger i Langå	Lou Næraa	Kommunikationsansvarlig for Langå i Udvikling
Langå Vin	Brian Anderssen	Virksomhedsejer og medlem af Langå Handel

Interviewpersonerne er udvalgt på baggrund af input fra projektledelsen i Randers Kommune. Interviewene er alle gennemført som telefoninterview i perioden november 2016 til januar 2017.

7.6.2 Skriftligt materiale

Randers Kommune (2016): 'Områdefornyelsen – status marts 2016'.

Langå i Udvikling (2016): 'Status for områdefornyelsen august 2016'

Bjerringbro Avis (20. december 2016): Langå får sin gangbro til Skovlyst (<http://bjerringbro-avis.dk/artikler/langaa-c2/langaa-faar-sin-gangbro-til-skovlyst-p1016>)

